

**ZPRÁVA O PŘEKÁŽKÁCH,
KTERÝM ČELÍ PACHATELÉ
S MENTÁLNÍM A/NEBO
PSYCHOSOCIÁLNÍM POSTIŽENÍM
V TRESTNÍM ŘÍZENÍ
V ČESKÉ REPUBLICCE**

Tento informační dokument vypracovalo Fórum pro lidská práva v rámci projektu "Umožnění začlenění a přístupu ke spravedlnosti pro pachatele s mentálním a psychosociálním postižením" (ENABLE - 101056701 - JUST-2021-JACC).

Cílem projektu je podpořit přístup ke spravedlnosti a spravedlivější trestní řízení pro pachatele s mentálním a psychosociálním postižením v 8 zemích EU (Rumunsko, Bulharsko, Česká republika, Slovinsko, Slovensko, Španělsko, Portugalsko a Litva) a je realizován následujícím konsorciem 9 nevládních organizací:

- Validity Foundation - koordinátor projektu, Maďarsko
- Centrul de Resurse Juridice, Rumunsko
- Fenacerci - Federação Nacional de Cooperativas de Solidariedade Social, Portugalsko
- Fórum pro lidská práva, Česká republika
- Mezinárodní komise právníků - evropské instituce
- Nadace KERA, Bulharsko
- PIC - Pravni center za varstvo človekovih pravic in okolja, Slovinsko
- Confederación Plena Inclusión España, Španělsko
- Perspektivy duševního zdraví, Litva

Co-funded by the
European Union

Spolufinancováno Evropskou unií. Vyjádřené názory a stanoviska jsou však pouze názory a stanoviska autorů a nemusí nutně odrážet názory a stanoviska Evropské unie nebo Evropské komise. Evropská unie ani orgán poskytující dotaci za ně nemohou nést odpovědnost.

Poděkování

Fórum pro lidská práva děkuje všem odborníkům a osobám se zdravotním postižením, kteří se s námi podělili o své příběhy a zkušenosti. Právě díky jejich příspěvkům je tato zpráva tak cenná.

Autoři

Denisa Kramářová, Maroš Matiaško, Kristýna Šulková

Kontakty v České republice

Fórum pro lidská práva

Mánesova 48

120 00 Praha 2

Česká republika

E-mail: forum@forumhr.eu

Projektové kontakty

Nadace Validity - Centrum pro hájení práv osob s mentálním postižením

Impact Hub, Milestone Institute

Budapešť, Wesselényi utca 17.

1077 Maďarsko

E-mail: validity@validity.ngo

Datum publikace

duben, 2023

Informace o grantu

101056701 - JUST-2021-JACC

OBSAH

	Shrnutí	05
01	Úvod	12
02	Cíle a metodika	17
03	Přístup pachatelů se zdravotním postižením ke spravedlnosti	21
	Politický a právní rámec	22
	01 Transpozice mezinárodního právního rámce	25
	02 Přehled vnitrostátního právního rámce v oblasti přístupu ke spravedlnosti	30
	03 Školení a osvěta pro pracovníky v oblasti trestního soudnictví	44
	04 Statistiky a údaje o přístupu ke spravedlnosti	46
	05 Hlavní zjištění	48
	Zkušenosti pachatelů se zdravotním postižením s přístupem ke spravedlnosti	51
	01 Zkušenosti pachatelů se zdravotním postižením	54
	02 Zkušenosti odborníků v oblasti trestního soudnictví	66
	03 Zkušenosti nevládních organizací, institucí zabývajících se lidskými právy a pracovníků podpůrných služeb	76
	04 Stručná analýza vzorů	82
04	Závěry a doporučení	84
	Závěry	85
	Doporučení	88
05	Odkazy	90
	Přílohy	92
	Příloha 1 - Profil dotazovaných osob	93

SHRNUTÍ

SHRNUTÍ

"Ačkoli je přístup ke spravedlnosti základem pro užívání a naplňování všech lidských práv, v přístupu ke spravedlnosti na rovnoprávném základě s ostatními brání lidem se zdravotním postižením mnoho překážek. Mezi tyto překážky patří omezení způsobilosti k právním úkonům, nedostatečný fyzický přístup do justičních budov, jako jsou soudy a policejní stanice, nedostupná doprava do těchto zařízení a zpět, překážky v přístupu k právní pomoci a zastupování, nedostatek informací v přístupných formátech, paternalistické nebo negativní postoje zpochybňující schopnost lidí se zdravotním postižením účastnit se všech fází výkonu spravedlnosti a nedostatečné vzdělávání odborníků pracujících v oblasti justice. V justičním systému jsou osoby se zdravotním postižením často považovány za nehodné, neschopné využít nebo dokonce pravděpodobně poškozené řádnou procesní ochranou poskytovanou všem ostatním občanům. Dokonce i základní práva, jako je právo nevypovídat a presumpce neviny, mohou být popírána buď přímo v zákoně nebo politice, nebo nepřímo ve zvyklostech a praxi. Rizika jsou extrémní - např. falešná doznání, chybné rozsudky a nezákonné zbavení svobody." [1].

Cílem této národní souhrnné zprávy je ve vztahu k České republice posoudit:

Jakým způsobem a s jakými překážkami se pachatelé s mentálním a psychosociálním postižením setkávají v systému trestního soudnictví v oblasti přístupu k informacím, podpory a procesních úprav, které jim brání v účasti, a

Do jaké míry a jakým způsobem existují právní předpisy, politika a/nebo praxe (včetně osvědčených postupů), které umožňují pachatelům s mentálním a/nebo psychosociálním postižením překonat tyto překážky, zejména prostřednictvím poskytování procesních úprav?

Tato zpráva bude sloužit jako podklad pro reformu a vypracování sborníku a protokolu pro osoby se zdravotním postižením s cílem zlepšit přístupnost trestního řízení.

SHRNUTÍ

Hlavní zjištění týkající se překážek, výzev a osvědčených postupů

- Český právní rámec **nepočítá s žádnými procesními úpravami pro osoby se zdravotním postižením** obecně, natož s úpravami pro pachatele s mentálním a/nebo psychosociálním postižením. Vzhledem k tomu, že orgány činné v trestním řízení jsou vyškoleny k důslednému dodržování trestního řádu, není zde žádný prostor pro individuální přizpůsobení.
- **Předpisy neupravují možnost využít zprostředkovatele nebo facilitátora** v případech týkajících se osob s mentálním a/nebo psychosociálním postižením. To může mít dopad na právo pachatelů se zdravotním postižením účastnit se trestního řízení.
- V českém trestním soudnictví obvinění ani obžalovaní s mentálním a/nebo psychosociálním postižením nebo bez něj **nemají garantovaný nárok na zajištění komunikační podpory**. Jedinou výjimkou je právo na tlumočnicka a využívání komunikačních systémů pro neslyšící a hluchoslepé osoby. Kromě toho české předpisy neobsahují žádné ustanovení o technických komunikačních prostředcích, které doporučuje OSN v dokumentu "Mezinárodní zásady a pokyny pro přístup ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením" v roce 2020.
- Soudní systém v České republice **nezajišťuje řádný soudní proces u pachatelů, kteří nebyli po znaleckém vyšetření jejich duševnímu stavu shledáni trestně odpovědnými**. Míra aktivní účasti pachatelů s postižením na trestním řízení je tedy fakticky závislá na znaleckém posudku. Pokud je osoba shledána trestně neodpovědnou, orgány činné v trestním řízení se pak o její názor již nezajímají a ani tak důkladně neprověřují, co se ve skutečnosti stalo. Systém je nastaven totiž tak, že se vše schová pod argument, že osoba má mentální nebo psychosociální postižení, pod jehož vlivem spáchala trestný čin.

SHRNUTÍ

- Přístup pachatelů se zdravotním postižením ke spravedlnosti je omezen tím, že **ne všechny osoby se zdravotním postižením mají automaticky nárok na bezplatnou právní pomoc** a že neexistuje **povinné právní zastoupení** speciálně pro osoby se zdravotním postižením.
- Účinný přístup ke spravedlnosti v praxi závisí na **přístupu jednotlivých advokátů**, kteří nejsou vždy dostatečně podporující. Je důležité, aby **obhájce pachatele se zdravotním postižením odváděl svou práci stejně profesionálně jako u ostatních klientů**, protože je často jedinou osobou v českém systému, která může pachateli s postižením pomoci v průběhu trestního řízení.
- Postoj české veřejnosti k pachatelům obecně je stále založen na **potřebě je co nejpřísněji potrestat**. Postoj k osobám se zdravotním postižením je zase založen na **vysoké míře stigmatizace a předsudcích**, což ve svém důsledku představuje významnou překážku v přístupu pachatelů se zdravotním postižením ke spravedlnosti.
- Chybí **vzdělávací programy týkající se problematiky zdravotního postižení** založené na lidskoprávním modelu zdravotního postižení. Zúčastnění aktéři obecně nechápu význam lidskoprávního přístupu. Problémy, kterým čelí pachatelé se zdravotním postižením, a povědomí o významu CRPD nejsou rozšířeny ani mezi orgány činnými v trestním řízení, natož mezi dalšími odborníky, podporovateli a širokou veřejností. Rozvoj a investice do školení jsou proto považovány za jeden ze způsobů, jak podpořit přístupnější justiční systém pro osoby se zdravotním postižením.
- Mezi osvědčené postupy patřilo **zapojení psychologů, sociálních pracovníků a nevládních organizací nebo Probační a mediační služby**. Tyto podpůrné služby by však měly být zapojeny již od počátku trestního řízení, a nikoli až na jeho konci v souvislosti s výkonem trestu.

Hlavní doporučení

- Začlenit do právních předpisů **možnost využití procesních úprav**, včetně možnosti **zprostředkovatele** nebo **facilitátora**.
- **Zavést právní předpisy a regulační rámec pro poskytování komunikační podpory** osobám se zdravotním postižením v trestním řízení v souladu s "Mezinárodními zásadami a pokyny pro přístup ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením", které zveřejnila Organizace spojených národů v roce 2020.
- **Poskytnout orgánům činným v trestním řízení regulační rámec pro používání jednoduchého, srozumitelného a přístupného jazyka**. Písemné informace by měly být k dispozici také v alternativních formátech.
- Zajistit, aby **pachatelé, u nichž znalec shledal zdravotní postižení**, nebo kteří nebyli shledáni trestně odpovědnými z důvodu svého duševního stavu, mohli **využívat všech svých práv, včetně práva aktivně se účastnit** trestního řízení.
- Poskytovat **bezplatnou právní pomoc a povinné právní zastoupení automaticky všem osobám se zdravotním postižením**.
- Zajistit **kvalitu práce advokátů a vytvořit kontrolní mechanismus** ze strany České advokátní komory. Důraz by měl být kladen na podpůrnou roli advokátů, jejich dostatečnou aktivitu spočívající zejména v udržování osobního a dostatečně častého kontaktu s klienty a na stejné zacházení s pachateli s postižením jako s ostatními klienty.
- Umožnit **doprovod příbuzných osob/důvěrníků při všech úkonech** trestního řízení, a to od prvního kontaktu s orgány činnými v trestním řízení
- **Zapojit osoby se zdravotním postižením a organizace hájící jejich práva** do diskuse o jejich přístupu ke spravedlnosti.

SHRNUTÍ

- **Zajistit školení pro soudce, policisty a další zúčastněné aktéry** se zaměřením na lidskoprávní model postižení, procesní úpravy a komunikaci s osobami s mentálním a/nebo psychosociálním postižením.
- **Zapojení psychologů, sociálních pracovníků a nevládních organizací nebo Probační a mediační služby** do trestního řízení a to **od jeho počátku**, a nikoliv až na jeho konci v souvislosti s výkonem trestu. Poskytovat tyto služby pachatelům se zdravotním postižením automaticky a umožnit pachatelům, aby o ně mohli kdykoli požádat.

JE TO SPOLEČNOST,
KDO "ZNEMOŽŇUJE"
OSO B Á M SE
ZDRAVOTNÍM
POSTIŽENÍM
UPLATŇOVAT JEJICH
LIDSKÁ PRÁVA JAKO
OBČANŮ.

ORGANIZACE SPOJENÝCH
NÁRODŮ, 2008

01

ÚVOD

ÚVOD

Přístup ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením je uznán v článku 13 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením (CRPD), který stanoví, že: "Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zajistí účinný **přístup ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením na rovnoprávném základě s ostatními**, včetně poskytování procesních a věkově přiměřených úprav, aby jim usnadnily účinnou úlohu přímých i nepřímých účastníků, včetně svědků, ve všech soudních řízeních, včetně vyšetřovacích a jiných přípravných fází", a "s cílem pomoci zajistit účinný přístup ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením budou státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, **podporovat odpovídající odbornou přípravu osob pracujících v oblasti výkonu spravedlnosti**, včetně policejního a vězeňského personálu".

Podle *Mezinárodních zásad a pokynů OSN pro přístup ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením (2020)* **procesní úpravy** zahrnují:

"veškeré nezbytné a vhodné úpravy a přizpůsobení v rámci přístupu ke spravedlnosti, pokud je to v konkrétním případě nutné, aby byla zajištěna účast osob se zdravotním postižením na rovnoprávném základě s ostatními. Na rozdíl od přiměřených úprav², nejsou procesní úpravy omezeny pojmem "nepřiměřená nebo nadměrná zátěž". (p. 9)

Praktické provádění článku 13, konkrétně přístup pachatelů s mentálním nebo psychosociálním postižením ke spravedlnosti, je otázkou, která nebyla alespoň v některých evropských zemích příliš zkoumána. Cílem tohoto projektu je zaplnit tuto mezeru analýzou překážek (a osvědčených postupů) účasti na trestním soudnictví se zaměřením konkrétně na osoby s mentálním a/nebo psychosociálním postižením.)

² "Nezbytné a vhodné úpravy a přizpůsobení, které nepředstavují nepřiměřenou nebo nadměrnou zátěž, pokud jsou v konkrétním případě potřebné, aby osobám se zdravotním postižením zajistily užívání nebo výkon všech lidských práv a základních svobod na rovnoprávném základě s ostatními". (článek 2, OSN, 2006)

ÚVOD

Podle Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením je zdravotní postižení vyvíjející se pojem a *"je výsledkem interakce mezi osobami se zdravotním postižením a překážkami v přístupu a prostředí, které jim brání v plném a účinném zapojení do společnosti na rovnoprávném základě s ostatními"*. Jinými slovy, CRPD přijímá model sociálních a lidských práv, který navrhuje novou koncepci zdravotního postižení: "je to společnost, kdo "znemožňuje" osobám se zdravotním postižením uplatňovat jejich lidská práva jako občanů" (OSN, 2008), pokud nejsou zajištěny nezbytné úpravy pro sociální participaci těchto osob.

Obecným cílem této zprávy je představit výsledky výzkumu zaměřeného na překážky, kterým pachatelé s mentálním a psychosociálním postižením čelí v systému trestního soudnictví při přístupu k informacím, k podpoře a procesním úpravám, a které jim brání v účasti. Tato zpráva má rovněž posoudit, do jaké míry existují právní předpisy, politika a/nebo praxe (včetně osvědčených postupů), které umožňují pachatelům s mentálním a/nebo psychosociálním postižením tyto překážky překonat, zejména prostřednictvím poskytování procesních úprav.

Pokyny pro výzkum vycházejí z mezinárodního normativního rámce stanoveného v příslušných a vzájemně se prolínajících článcích **CRPD: článek 12** (Rovné uznání před zákonem) a **článek 13** (Přístup ke spravedlnosti); **Mezinárodní zásady přístupu ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením** (OSN, 2020): **Zásada 1** (Všechny osoby se zdravotním postižením mají právní způsobilost, a proto nesmí být nikomu odepřen přístup ke spravedlnosti na základě zdravotního postižení); **Zásada 3** (Osoby se zdravotním postižením, včetně dětí se zdravotním postižením, mají právo na přiměřené procesní úpravy); **Zásada 4** (Osoby se zdravotním postižením mají právo na včasný a přístupný přístup k právním oznámením a informacím na rovnoprávném základě s ostatními); **Zásada 5** (Osoby se zdravotním postižením mají právo na všechny hmotněprávní a procesní záruky uznávané mezinárodním právem na rovnoprávném základě s ostatními a státy musí poskytnout nezbytné úpravy, aby byl zaručen řádný proces); **Zásada 6** (Osoby se zdravotním postižením mají právo na bezplatnou nebo cenově dostupnou právní pomoc);

Zásada 10 (Všichni, kdo pracují v justici, musí mít k dispozici programy zvyšování povědomí a odborné přípravy zaměřené na práva osob se zdravotním postižením, zejména v souvislosti s přístupem ke spravedlnosti); **Evropská úmluva o lidských právech**: Článek 5 (Právo na svobodu a bezpečnost), článek 6 (Právo na spravedlivý proces), článek 13 (Právo na účinnou právní ochranu) a článek 14 (Zákaz diskriminace); a **acquis EU** v oblasti procesních práv: **právo na tlumočení a překlad v trestním řízení**[3]; **právo na informace v trestním řízení**[4]; **právo na přístup k obhájci v trestním řízení**[5]; posílení některých aspektů **presumpce nevin**y a **práva být přítomen soudnímu řízení** v trestním řízení[6]; **právní pomoc pro podezřelé a obviněné osoby** v trestním řízení[7]; a **procesní záruky pro zranitelné osoby podezřelé nebo obviněné v trestním řízení**[8].

Níže nejprve představíme cíle a metodologii studie, poté shrneme hlavní zjištění výzkumu – z rešerše a polostrukturovaných rozhovorů - a na závěr uvedeme hlavní závěry a doporučení týkající se přístupu ke spravedlnosti pro pachatele s mentálním a/nebo psychosociálním postižením v České republice.

3 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/64/EU - články 1, 2, 4 a 5;

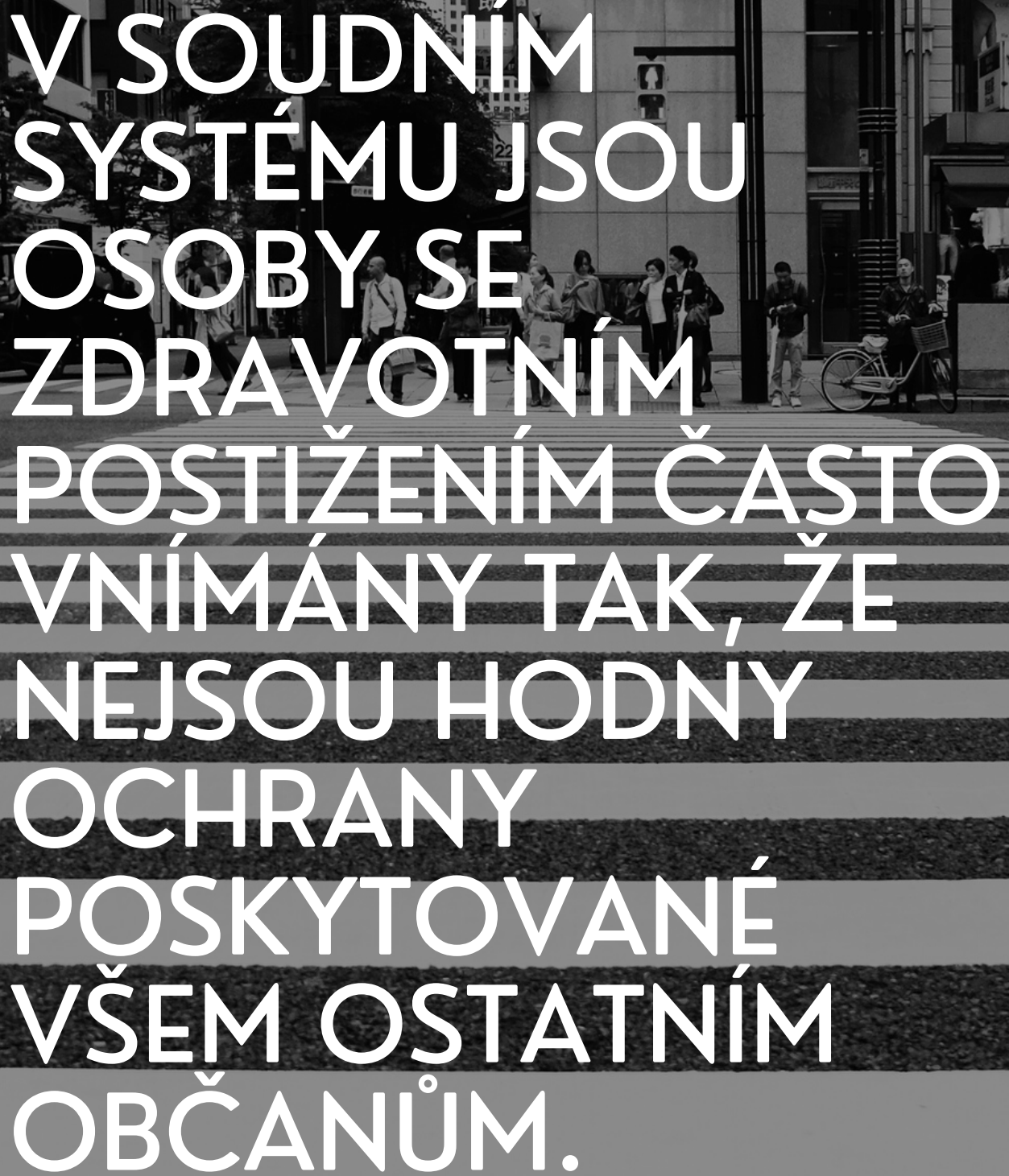
4 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/13/EU o právu na informace v trestním řízení - články 3, 4, 6 a 7;

5 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/48/EU - O právu na přístup k obhájci v trestním řízení, včetně evropského zatýkacího rozkazu, a o právu na informování třetí osoby o zbavení svobody a na komunikaci se třetími osobami - články 3, 4, 11 a 13.

6 Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/343 ze dne 9. března 2016 o posílení některých aspektů presumpce nevin y a práva být přítomen při soudním jednání v trestním řízení - články 6 až 8 a 42. bod odůvodnění;

[7 Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/1919 ze dne 26. října 2016 o právní pomoci podezřelým a obviněným osobám v trestním řízení a vyžádaným osobám v řízení o evropském zatýkacím rozkazu - článek 4 a 9;

8 Doporučení Komise ze dne 27. listopadu 2013 o procesních zárukách pro zranitelné osoby podezřelé nebo obviněné v trestním řízení - oddíly 2 a 3.

V SOUDNÍM
SYSTÉMU JSOU
OSOBY SE
ZDRAVOTNÍM
POSTIŽENÍM ČÁSTO
VNÍMÁNY TAK, ŽE
NEJSOU HODNY
OCHRANY
POSKYTOVANÉ
VŠEM OSTATNÍM
OBČANŮM.

02

CÍLE A METODIKA

LIDSKÁ PRÁVA SE NEMOHOU OMEZIT NA POUHOU DEMONSTRACI DOBRÝCH ÚMYSLŮ NEBO RÉTORICKOU DEKLARACI BEZ PRAKTICKÉ ÚČINNOSTI.

Juan Manuel Fernández Martínez, člen Generální rady soudnictví. Mezinárodní zásady a pokyny pro přístup osob se zdravotním postižením ke spravedlnosti (Organizace spojených národů, 2020, s. 3).

CÍLE A METODIKA

Zlepšit znalosti o zkušenostech a překážkách bránícím účasti obžalovaných a obviněných s mentálním a/nebo psychosociálním postižením v systému trestního soudnictví (předsoudní a soudní fáze, tj. od vyšetřování/zatčení po vynesení rozsudku).

Specifické cíle této fáze projektu byly následující:

Zmapovat vnitrostátní právní a politický rámec

(zákony, politiky, strategie, směrnice nebo jiné) týkající se přístupu ke spravedlnosti pro pachatele se zdravotním postižením, zejména se zaměřením na poskytování přiměřených a procesních úprav.

Prozkoumat zkušenosti různých zúčastněných stran

– pachatelů s mentálním a psychosociálním postižením, odborníků z oblasti trestního soudnictví, odborníků z podpůrných služeb, nevládních organizací a organizací hájící lidská práva - ohledně přístupu pachatelů s postižením ke spravedlnosti, **identifikovat překážky, výzvy a oblasti pro zlepšení** podle jejich představ.

Shromáždit doporučení

od různých zúčastněných aktérů ohledně toho, jak zlepšit zapojení pachatelů s mentálním a psychosociálním postižením a jejich přístup ke spravedlnosti, a to především v oblasti identifikace hlavní podpory a potřebných procesních úprav.

CÍLE A METODIKA

K dosažení těchto cílů byl použit metodický přístup kombinující rešerši a výzkumnou práci.

Rešerše zahrnovala identifikaci a analýzu relevantní strategické dokumentace (např. národní legislativa, politika, strategie, zprávy, statistiky) týkající se poskytování přiměřených a procesních úprav v justičním systému pro osoby se zdravotním postižením.

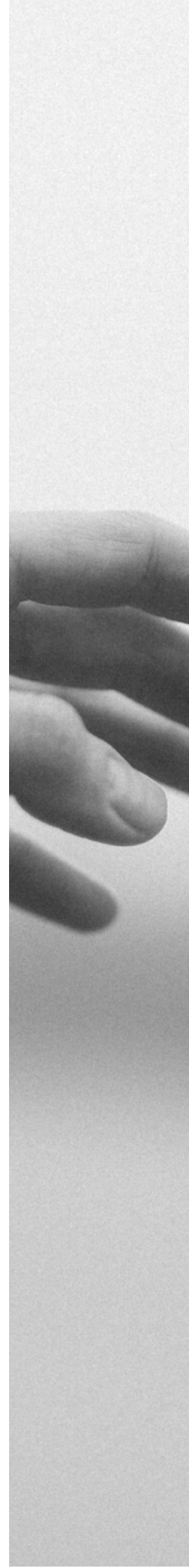
Kromě toho byly v rámci **výzkumné práce provedeny polostrukturované rozhovory** (N=13) s klíčovými zúčastněnými stranami: Pachatelé s mentálním a/nebo psychosociálním postižením (N=4); odborníci z oblasti trestního soudnictví (N=5); odborníci z oblasti podpůrných služeb (N=2); nevládní organizace (N=1) a organizace hájící lidská práva (N=1). Rozhovory probíhaly od listopadu 2022 do března 2023. Přednostně byli dotazováni respondenti, kteří měli v posledních třech letech zkušenost/kontakt se systémem trestní justice. K identifikaci a náboru účastníků tohoto projektu byla použita technika nepravděpodobnostního účelového výběru. Identifikace respondentů byla možná s pomocí národních partnerů projektu. Údaje byly analyzovány pomocí obsahové analýzy. V následujícím oddíle shrnujeme hlavní klíčové poznatky z rešerše a rozhovorů.

03

PŘÍSTUP PACHATELŮ
SE ZDRAVOTNÍM
POSTIŽENÍM KE
SPRAVEDLNOSTI

POLITICKÝ A PRÁVNÍ RÁMEC

- 01** Transpozice mezinárodního právního rámce
- 02** Přehled vnitrostátního právního rámce v oblasti přístupu ke spravedlnosti
- 03** Školení a osvěta pro pracovníky v oblasti trestního soudnictví
- 04** Statistiky a údaje o přístupu ke spravedlnosti
- 05** Hlavní zjištění

PŘÍSTUP PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM KE SPRAVEDLNOSTI

“

SOUDNÍ SYSTÉM
ODRÁŽÍ HODNOTY
SPOLEČNOSTI,
VE KTERÉ JSOU
ZAKOTVENY.

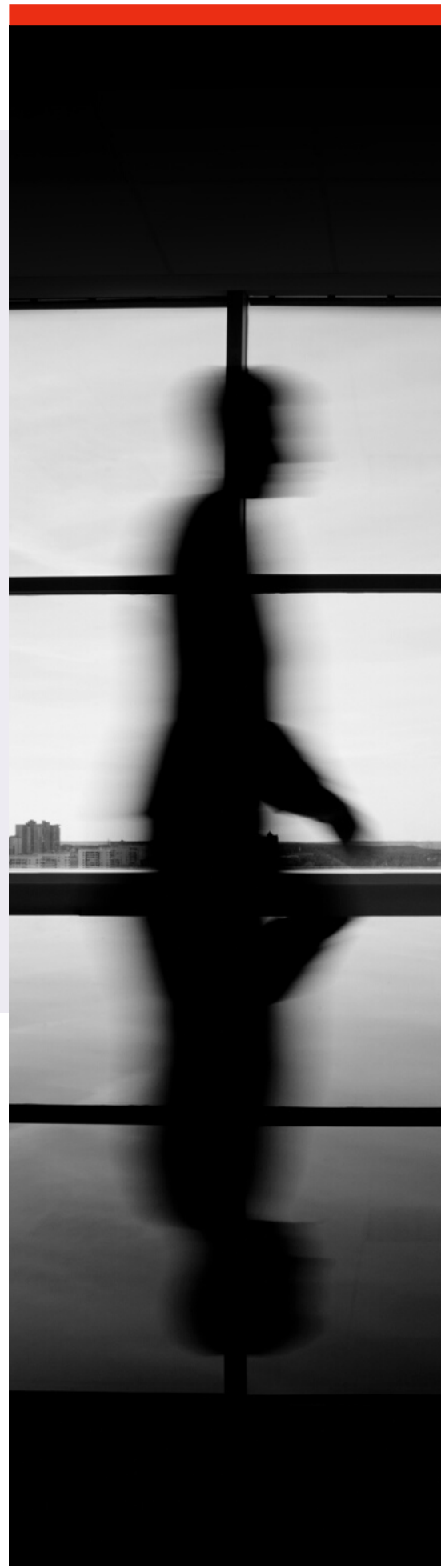
POLITICKÝ A PRÁVNÍ RÁMEC

Hlavním cílem tohoto výzkumu bylo objasnit právní a politický rámec přístupu ke spravedlnosti pro pachatele se zdravotním postižením.

POLITICKÝ A PRÁVNÍ RÁMEC

Výsledky této analýzy jsou prezentovány ve čtyřech podkapitolách:

- a) identifikace hlavních mezinárodních právních principů a východisek týkajících se přístupu ke spravedlnosti přijatých v České republice;
- b) stručný přehled nejdůležitějších vnitrostátních zákonů, nástrojů nebo strategií, které upravují přístup ke spravedlnosti osob se zdravotním postižením;
- c) jak je podporováno vzdělávání a zvyšování povědomí osob pracujících v oblasti výkonu spravedlnosti, a konečně
- d) představíme dostupné oficiální data týkající se přístupu ke spravedlnosti osob se zdravotním postižením

01 Transpozice mezinárodního právního rámce

A. Platné předpisy OSN

Česká republika ratifikovala **Úmluvu OSN o právech osob se zdravotním postižením** v roce 2009 bez výhrad.[9]

Pokud jde o článek 12 (Rovné uznání před zákonem) a článek 13 (Přístup ke spravedlnosti), závěrečné připomínky Výboru OSN pro práva osob se zdravotním postižením zmiňují, že nevidomé osoby a osoby s mentálním a psychosociálním postižením nemají přístup k soudním a správním řízením.[10]

Česká republika byla dále vyzvána, aby zajistila dostupnost dokumentů ve formátech přístupných všem osobám se zdravotním postižením, které je potřebují, a náležité proškolení všech zaměstnanců justice ohledně práv plynoucích z Úmluvy. Výbor OSN v roce 2015 dále se znepokojením konstatoval, že "*nový občanský zákoník stále umožňuje omezit svéprávnost člověka a svěřit osobu se zdravotním postižením do částečného opatrovnictví*".[11]

9 Opční protokol k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod však Česká republika ratifikovala až v srpnu 2021.

10 Výbor pro práva osob se zdravotním postižením. Závěrečné připomínky k úvodní zprávě České republiky [online]. ohchr.org, 15. května 2015 [cit. 16. února 2023]. Dostupné na: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2fCZE%2fCO%2f1&Lang=en.

11 Tamtéž.

POLITICKÝ A PRÁVNÍ RÁMEC

01 Transpozice mezinárodního právního rámce

Ve svých odpovědích na otázky Výboru v roce 2015[12] Česká republika uvedla, že novela procesních pravidel pro občanskoprávní řízení posílila procesní práva osob se zdravotním postižením. S tímto tvrzením nelze souhlasit (podrobnosti viz oddíl 3.1.2. Přehled vnitrostátního právního rámce týkajícího se přístupu ke spravedlnosti).

Ve zprávě Úřadu vysokého komisaře OSN pro lidská práva [13] byla Česká republika kritizována za přetrvávající nedostatečný přístup k soudním a správním řízením pro nevidomé osoby a osoby s mentálním a psychosociálním postižením.

Úmluva OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (dále jen "UN CAT") byla Českou republikou ratifikována v roce 1993[14]. Ve vztahu k UN CAT nebyly procesní úpravy dosud uznány jako problém, nicméně UN CAT vzal na vědomí absenci systému bezplatné právní pomoci. Ve svých posledních závěrečných připomínkách výbor konstatoval, že procesní záruky zakotvené ve vnitrostátních právních předpisech stanoví právo na přístup k advokátovi pouze na vlastní náklady dotčené osoby a že bezplatná právní pomoc není k dispozici od samého počátku zbavení svobody.[15]

Byl rovněž znepokojen tím, že policisté v praxi ne vždy respektují právo zadržených osob na to, aby byly informovány o svých právech a aby jim zadržení oznámil jejich příbuzný. V důsledku toho Výbor doporučil, aby byla přijata účinná opatření, která zajistí a budou monitorovat, aby všechny zadržené osoby měly přístup ke všem základním právním zárukám od počátku jejich zbavení svobody, a to nejen teoreticky, ale i prakticky.

12 Odpovědi České republiky na seznam otázek [online]. ohchr.org, 30. ledna 2015 [cit. 16. února 2023]. Dostupné na: <https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsptzG4Xu%2FHsX6HwedSMgeQoe3Ub5%2FhHfxBRgMfWRXhgavSfh4n0CaXqzHRkXhhL%2BSVHZwzv9Uq1%2BBu50uuMJUHdlezf%2F02xOkzhztEx%2BeIF%2FwqSnAiDVS3Lr09PHINqz0A%3D%3D>.

13 Rada pro lidská práva. Kompilace o Česku: Zpráva Úřadu vysokého komisaře OSN pro lidská práva [online]. ohchr.org, 4. září 2017 [cit. 16. února 2023]. Dostupné na: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G17/257/14/PDF/G1725714.pdf?OpenElement>.

14 Předtím ratifikováno Československem v roce 1988.

15 Výbor proti mučení (CAT): Závěrečné připomínky k šesté periodické zprávě České republiky [online]. www.undocs.org, 6. června 2018 [cit. 4. května 2023]. Dostupné na: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/171/17/PDF/G1817117.pdf?OpenElement>. Viz odst. 10-11.

POLITICKÝ A PRÁVNÍ RÁMEC

01 Transpozice mezinárodního právního rámce

To by mělo zahrnovat právo být řádně informován, právo kontaktovat rodinu nebo kohokoli jiného, právo na obhájce nebo bezplatnou právní pomoc a právo na vedení registru zadržených osob a na zprávy o zadržení.[16] Přestože CAT tyto závěry aplikoval obecně na všechny osoby, o to více se budou vztahovat na osoby se zdravotním postižením.

Evropský výbor pro zabránění mučení

Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (dále jen "Výbor CPT") ve své zprávě pro Českou republiku za rok 2018[17] nezmínil nic, co by se konkrétně týkalo přístupu ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením. V obecné rovině se však zabýval některými problematickými aspekty, které mají dopad i na osoby se zdravotním postižením.

CPT například poukázal na skutečnost, že právo na bezplatnou právní pomoc se stává právem až od okamžiku sdělení obvinění, kterému však může předcházet výslech policíí. Přístup k obhájci je běžně poskytován, i když někdy ne okamžitě. CPT rovněž zjistil, že poučení osob zbavených svobody policíí o jejich právech není vždy řádně prováděno (např. osobám není vždy umožněno ponechat si písemnou kopii letáku nebo často chybí písemné poučení v různých jazycích pro cizince). Stejně tak je problematické, že znalecký posudek o zdravotním stavu zadržené osoby vypracovává znalec ze zdravotnického zařízení, kde je umístěna během ochranného léčení, nebo že pacienti neměli možnost léčbu odmítnout.[18]

16 Tamtéž.

17 Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT): Zpráva pro vládu České republiky o návštěvě České republiky Evropským výborem pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 2. až 11. října 2018 [online]. www.coe.int, Štrasburk, 4. července 2019 [cit. 27. února 2023]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/168095aeb2>.

18 Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT): Zpráva pro vládu České republiky o návštěvě České republiky Evropským výborem pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 2. až 11. října 2018 [online]. www.coe.int, Štrasburk, 4. července 2019 [cit. 27. února 2023]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/168095aeb2>.

POLITICKÝ A PRÁVNÍ RÁMEC

01 Transpozice mezinárodního právního rámce

Pokud jde o **směrnice EU o právech obviněných/obžalovaných**, byly v souvislosti s **články uvedenými v úvodu** analyzovány následující směrnice:

- Právo na **tlumočení a překlad** (směrnice 2010/64/EU)
- **Právo na informace** v trestním řízení (směrnice 2012/13/EU)
- Právo na **přístup k obhájci** v trestním řízení (směrnice 2013/48/EU)
- Posílení některých aspektů **presumpce nevin** a **práva být přítomen soudnímu řízení** v trestním řízení (směrnice (EU) 2016/343).
- Právní pomoc (směrnice 2016/1919)
- **Procesní záruky pro zranitelné podezřelé nebo obviněné osoby** (doporučení Komise ze dne 27. listopadu 2013)

V souvislosti s prováděním směrnic EU nebyla do vnitrostátních právních předpisů výslovně transponována žádná ustanovení, která by byla příznivá pro osoby se zdravotním postižením, a to ani v souvislosti se směrnicí (EU) 2016/1919 o právní pomoci, ani se směrnicí (EU) 2016/800 o procesních právech dětí. Obecně neexistují žádná ustanovení vstřícná k osobám se zdravotním postižením a ve vztahu k pachatelům platí pouze obecná pravidla.

Pokud jde o právo na právní zastoupení, trestní řád stanoví čtyři typy okolností, kdy je nutná obhajoba pro osoby se zdravotním postižením, v nichž budou povinně zastoupeny advokátem, a to již od fáze přípravného řízení:

- Předně je zde nutná obrana ze zákona podle § 36 odst. 1 písm. a) trestního řádu, která se vztahuje na osoby zbavené svobody, a tedy i na pachatele, kterým bylo uloženo ochranné opatření nebo jsou na pozorování ve zdravotnickém ústavu podle § 116 trestního řádu.
 - Ve druhém případě se jedná rovněž o nutnou obranu ze zákona podle § 36 odst. 1 písm. b) trestního řádu, a to u všech osob s omezenou svéprávností. V těchto případech musí mít obviněný povinně obhájce již v přípravném řízení a z uvedeného pravidla neexistují žádné výjimky.
-

POLITICKÝ A PRÁVNÍ RÁMEC

01 Transpozice mezinárodního právního rámce

- soud a státní zástupce považují v přípravném řízení za nezbytné, protože "*vzhledem k tělesným nebo duševním vadám obviněného mají pochybnosti o jeho schopnosti náležitě se hájit*". V praxi je to velmi problematické, neboť neexistuje jistota, že osoba s postižením bude mít vždy přístup k právní pomoci.
- "*v řízení, v němž se rozhoduje o uložení nebo změně zabezpečovací detence nebo o uložení nebo změně ochranného léčení, s výjimkou soudního léčení pro zneužívání alkoholu.*"[19]

Jinak mají všichni pachatelé právo zvolit si svého obhájce. Pokud tak pachatel neučiní, může tak za něj učinit jeho opatrovník, "*příbuzný v řadě přímé, sourozenec, osvojitel, manžel, partner, druh, jakož i zúčastněná osoba*". V případě osob, jejichž způsobilost k právním úkonům byla omezena, může být obhájce zvolen i proti jejich vůli.[20]

V případech nutné obhajoby je pachateli poskytnuta lhůta ke zvolení obhájce. Pokud se tak nestane, obhájce je automaticky ustanoven soudem.[21]

Pokud jde o náklady na právní pomoc, české právo neposkytuje žádnou zvláštní úpravu bezplatného právního zastoupení specificky pro osoby se zdravotním postižením. Aby měl obviněný nárok na bezplatnou právní pomoc, musí být splněny následující obecné podmínky:

1. obviněný (/výše uvedené osoby) o to musí požádat (v přípravném řízení prostřednictvím státního zástupce a v řízení před soudem prostřednictvím soudce),
2. obviněný musí prokázat, že nemá dostatečné finanční prostředky, a
3. soud musí rozhodnout o nároku na bezplatnou právní pomoc.[22]

Pokud z důkazů vyplývá, že obviněný nemá dostatek prostředků k zajištění právního zastoupení, může soudce rozhodnout o bezplatné právní pomoci i bez žádosti obviněného.[23]

19 Článek 36 odst. 4 trestního řádu.

20 Článek 37 odst. 1 trestního řádu.

21 Článek 38 odst. 1 trestního řádu.

22 § 33 odst. 3 trestního řádu.

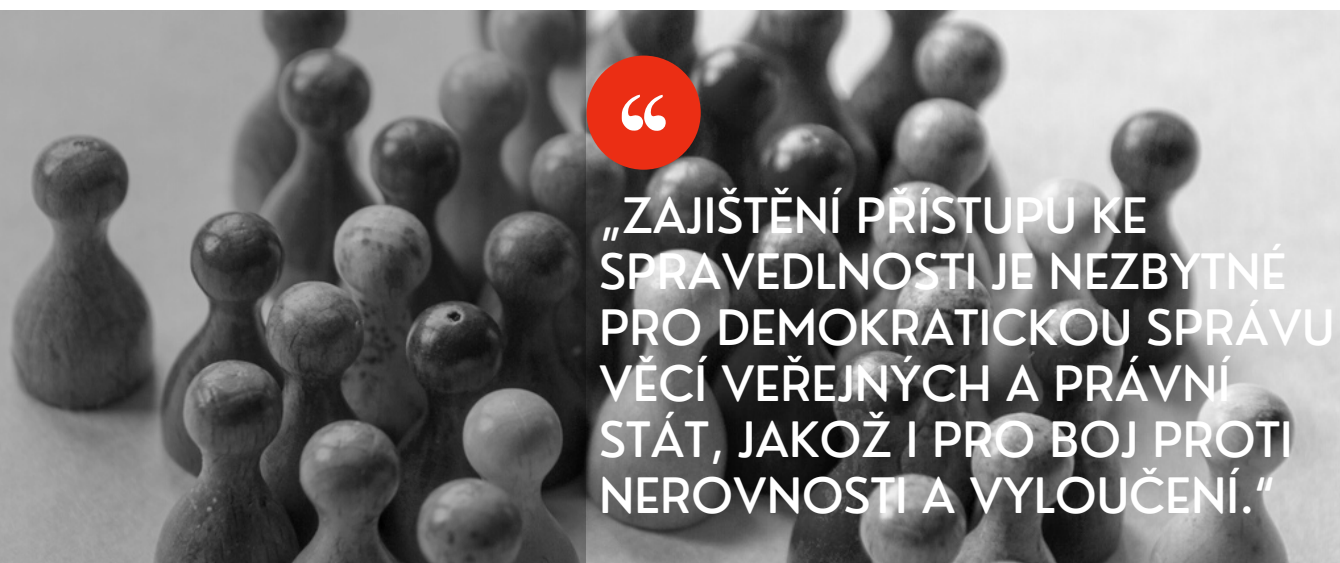
23 § 33 odst. 2 trestního řádu.

02 Přehled vnitrostátního právního rámce v oblasti přístupu ke spravedlnosti

Obecné právní předpisy o zdravotním postižení a duševním zdraví

Právo na účast / uznání způsobilosti k právním úkonům

Otázky týkající se hmotněprávní stránky způsobilosti k právním úkonům upravuje občanský zákoník. Způsobilost osoby k právním úkonům neboli svéprávnost může být omezena proti vůli dotyčné osoby, avšak pouze za určitých podmínek.[24] Zákon stanoví i mírnější opatření, jako je předběžné prohlášení, nápomoc při rozhodování a zastoupení členem domácnosti. Rozdíl mezi těmito opatřeními a omezením svéprávnosti spočívá v tom, že se provádějí se souhlasem dané osoby.[25] Omezit způsobilost k právním úkonům je přípustné pouze v rozsahu, "v jakém je osoba neschopná právního jednání z důvodu duševní poruchy, která není pouze přechodná".

24 Podmínky pro omezení způsobilosti k právním úkonům: 1. pouze v zájmu dotyčné osoby; 2. po její prohlídce; 3. při plném uznání jejích práv a její osobní jedinečnosti; 4. musí být důkladně zohledněn rozsah a stupeň neschopnosti osoby postarat se o své záležitosti; 5. pouze pokud by jí jinak hrozila vážná újma a pokud by s ohledem na její zájmy nepostačovala méně omezující a méně omezující opatření; 6. pouze na základě rozhodnutí soudu. Viz § 38 až 56 občanského zákoníku.

25 Viz § 38 - 56 občanského zákoníku.

POLITICKÝ A PRÁVNÍ RÁMEC

02 Přehled vnitrostátního právního rámce v oblasti přístupu ke spravedlnosti

Maximální doba omezení je na 3 roky, případně až 5 let, pokud se tvrdí, že nelze očekávat zlepšení zdravotního stavu.

Podle § 20 odst. 1 občanského soudního řádu "*každý může před soudem vystupovat jako účastník řízení samostatně, pokud má způsobilost k právním úkonům*". Pokud je osoba omezena ve svéprávnosti i pro účely jednání před soudem, může být účastníkem řízení, ale nemůže v občanském soudním řízení jednat samostatně, potřebuje zákonného zástupce nebo opatrovníka, kterého jí ustanoví soud, aby jednal jejím jménem. Kromě toho § 23 občanského soudního řádu umožňuje předsedovi senátu rozhodnout, že "*osoba, která nemá plnou způsobilost k právním úkonům, musí být v řízení zastoupena svým zákonným zástupcem nebo opatrovníkem, i když jde o věc, v níž by jinak mohla jednat samostatně*".

Obhajoba proti nepřičetnosti/Nezpůsobilost k soudnímu řízení (úplné vyloučení z trestního řízení)

Pachatel může být shledán trestně neodpovědným z důvodu svého duševního stavu - "nepřičetnosti". Trestní zákoník nedefinuje "přičetnost", ale důvody, které ji vylučují. Má se za to, že pachatel není shledán trestně odpovědným, pokud "*v důsledku duševní poruchy v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání*". V takovém případě je pachatel shledán netrestně odpovědným,[26] a jeho čin je proto správně označován jako "čin jinak trestný".[27]

Znalecký posudek o zdravotním stavu pachatele musí podat pouze znalec z oboru psychiatrie.[28] Znalec bude přizván vždy, když budou mít orgány činné v trestním řízení pochybnosti o duševním stavu pachatele. Proti ustanovenému znalci může pachatel nebo jeho obhájce vznést námitku z důvodu podjatosti, odbornosti znalce nebo formulace otázek položených znalci. Závěry, k nimž znalec při svém zkoumání dospěje, jsou pro další vývoj trestního řízení velmi důležité.

26 Článek 26 trestního zákoníku.

27 Poznámka: Všude tam, kde se v tomto dokumentu zjednodušeně používá pojem trestný čin u "nepřičetného" pachatele, se tím rozumí čin jinak trestný.

28 Článek 116 trestního řádu.

POLITICKÝ A PRÁVNÍ RÁMEC

02 Přehled vnitrostátního právního rámce v oblasti přístupu ke spravedlnosti

Pokud se v průběhu přípravného řízení ukáže, že pachatel nebyl v době spáchání trestného činu vzhledem ke svému duševnímu stavu trestně odpovědný, státní zástupce trestní stíhání zastaví. [29] Pokud se závěr o tom, že obžalovaný není trestně odpovědný z důvodu "nepříčetnosti", prokáže až v hlavním líčení, soud pachateleho zproští obžaloby. [30] Pokud by "nepříčetnost" pachatele byla zjištěna znaleckým posudkem před zahájením trestního stíhání, věc by byla odložena, protože se trestný čin nestal.[31] I v případě odložení věci by však mohlo být nařízeno pouze ochranné léčení,[32] stejně jako v případě zastavení trestního stíhání nebo zproštění obžaloby.

Nejvyšší státní zastupitelství ve svém stanovisku dospělo k závěru, že pro účely posouzení, zda lze pachatele činit trestně odpovědným, je možné ustanovit znalce již ve fázi vyšetřování.[33] V praxi je to problematické: v případě, že posuzovaná osoba ještě nebyla obviněna, nevztahují se na ni záruky nutné obhajoby[34], což může mít vliv např. na uplatnění práva vznést námitky proti znalci[35].

Povinná léčba, umístění do ústavní péče, alternativy uvěznění

V § 38 zákona o zdravotních službách[36] je stanoveno, kdy je možné pacienta v České republice hospitalizovat a poskytovat mu zdravotní služby bez jeho souhlasu. Týká se to mimo jiné pacienta, který se má podrobit ochranné léčbě nebo kterému bylo nařízeno lékařské vyšetření podle trestního řádu. Jedná se tedy o kategorii pacientů, kterým byla povinná léčba nařízena veřejnoprávním rozhodnutím. Existují i další důvody nedobrovolné hospitalizace, které nejsou pro dané téma tak relevantní.

29 § 172 odst. 1 písm. e) trestního řádu.

30 Článek 226 d) trestního řádu.

31 Viz § 159a trestního řádu.

32 Vyjádření Nejvyššího státního zastupitelství ze dne 30. června 2014, č. j. 1 SL 708/2014.

33 Vyjádření Nejvyššího státního zastupitelství ze dne 30. června 2014, č. j. 1 SL 708/2014.

34 Viz § 36 trestního řádu.

35 § 33 odst. 6 trestního řádu.

36 Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (dále jen "zákon o zdravotních službách").

POLITICKÝ A PRÁVNÍ RÁMEC

02 Přehled vnitrostátního právního rámce v oblasti přístupu ke spravedlnosti

- **Pacient, který by měl podstoupit ochrannou léčbu**

Prvním případem, kdy se osoba musí podrobit povinnému léčení, je uložení ochranného léčení pachateli nebo pachateli činu jinak trestného.[37] Jedná se o jedno z ochranných opatření, které může mít ambulantní nebo ústavní formu. Ochranné léčení je podobné zabezpečovací detenci, která rovněž zahrnuje omezení osobní svobody pachatelů s mentálním a/nebo psychosociálním postižením. Rozdíl mezi těmito ochrannými opatřeními a tradičními tresty spočívá v tom, že ochranná opatření lze uložit i trestně neodpovědným osobám a že jejich účelem je spíše prevence než trest. Ochranné opatření může doplnit nebo nahradit trest poté, co projde všemi fázemi trestního řízení, takže může být například uloženo společně s trestem odnětí svobody.[38]

Ochranné léčení se povinně ukládá za trestný čin spáchaný ve stavu "zmenšené přičetnosti" nebo ve stavu vyvolaném duševní chorobou, nebo za spáchání činu jinak trestného osobou, která nebyla shledána trestně odpovědnou z důvodu svého duševního stavu. Ochranná léčba se dělí na psychiatrickou, sexuologickou, závislostní a smíšenou. V České republice je 14 psychiatrických nemocnic umožňujících výkon ochranného léčení, přičemž 13 z nich zajišťuje psychiatrické ochranné léčení a 6 z nich sexuologické.[39]

Ochrannou léčbu lze nařídit pouze tehdy, pokud je pobyt pachatele na svobodě považován za nebezpečný. Jeho účel spočívá v terapeutickém působení na pachatele, které by mělo vést k jeho nápravě a odstranění jeho společenské nebezpečnosti. Ochranná léčba se neukládá na předem stanovenou dobu, ale trvá tak dlouho, jak vyžaduje její účel. Může být uložena i jako doplňkové opatření k trestu nebo v případě upuštění od potrestání. Ochranná léčba může být uložena i před zahájením trestního stíhání, pokud se v této fázi zjistí, že pachatel není za své jednání odpovědný z důvodu svého duševního stavu.[40]

37 uložení ochranné léčby pachateli nebo pachateli činu jinak trestného.[1] Na úvod je vhodné vymezit, že české trestní právo zná dva druhy trestních sankcí, přičemž rozlišuje trest a ochranné opatření. Viz § 36 zákona č. 40/2009 Sb. trestní zákoník (dále jen "trestní zákoník").

38 Článek 98 a následující trestního zákoníku.

39 Veřejný ochránce práv. Zpráva ze systematických návštěv: ochrance.cz, Brno, 2019. s. 20. Dostupné na: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/FORENSIC_TREATMENT_final.pdf.

40 Článek 99 trestního zákoníku.

POLITICKÝ A PRÁVNÍ RÁMEC

02 Přehled vnitrostátního právního rámce v oblasti přístupu ke spravedlnosti

Vztahy mezi pacientem umístěným v ochranné léčbě a poskytovateli zdravotních služeb upravuje zákon o specifických zdravotních službách[41]. Tato úprava je v praxi obzvláště problematická, protože fakticky vede k poskytování léčby bez svobodného a informovaného souhlasu pacienta. Ustanovení § 99 odst. 5 trestního zákoníku navíc umožňuje dodatečnou přeměnu ochranného léčení na zabezpečovací detenci, pokud pacient opakovaně odmítá vyšetření nebo léčbu.[42]

- **Pacient, kterému bylo nařízeno lékařské vyšetření**

V trestním řízení lze nařídit povinné vyšetření osoby ve zdravotnickém zařízení. Jedná se o vyšetření duševního stavu pro účely dokazování, které provádí znalec psychiatr. Vyšetření může probíhat na svobodě, ale může být také nedobrovolně nařízeno pozorování ve zdravotnickém zařízení. Obviněný se může proti takovému rozhodnutí bránit stížnostmi. Pozorování duševního stavu nesmí trvat déle než dva měsíce. Na konci vyšetření musí znalec podat zprávu.[43]

Národní strategie pro osoby se zdravotním postižením

V České republice byl představen "Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2021-2025"[44] (dále jen "Národní plán"). Jedná se o základní strategický dokument "*určující směr vládní politiky České republiky v oblasti vytváření rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením*".[45]

Národní plán je bohužel velmi obecný a nevyplývají z něj žádná konkrétní opatření, která by měla vést k účinnějšímu přístupu osob se zdravotním postižením ke spravedlnosti.

41 Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách.

42 Veřejný ochránce práv. Zpráva ze systematických návštěv: Ochránce: Ochranné zacházení, omezování osobní svobody a další témata [online]. ochrance.cz, Brno, 2019. s. 28 Dostupné na: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/FORENSIC_TREATMENT_final.pdf.

43 § 116 - 118 trestního řádu

44 Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2021-2025: schválen usnesením vlády č. 761 ze dne 20. července 2020. Praha: Úřad vlády České republiky, 2020. ISBN 978-80-7440-255-5. Dostupné na: https://www.vlada.cz/assets/ppov/vvozp/dokumenty/National-Plan-for-the-Promotion-of-Equal-Opportunities-for-Persons-with-Disabilities-2021_2025.pdf.

45 Tamtéž, s. 5.

POLITICKÝ A PRÁVNÍ RÁMEC

02 Přehled vnitrostátního právního rámce v oblasti přístupu ke spravedlnosti

Cíle stanovené v plánu jsou například: "Zajistit, aby osoby se zdravotním postižením byly podporovány při svých právních krocích". Nejsou však stanoveny žádné kroky k dosažení uvedených cílů. Národní plán navíc velmi často odkazuje na normy/postupy, které jsou zavedeny/používány již několik let, takže z něj není patrné, k jakým legislativním a systémovým změnám došlo. To bude demonstrováno na níže uvedených příkladech.

V souvislosti se způsobilostí osob k právním úkonům Národní plán zmiňuje občanský zákoník platný od roku 2014, který zavedl možnost využití tzv. podpůrných opatření (zastoupení opatrovníkem, zástupcem člena domácnosti nebo podpůrcem na základě smlouvy o nápomoci) namísto omezení svéprávnosti. Podle Národního plánu se však tato podpůrná opatření v soudní praxi nevyužívají. Národní plán uvádí, že pro zajištění rovného přístupu ke spravedlnosti jsou nezbytná technická opatření. Konkrétně se však zmiňuje pouze o komunikačních prostředcích osob se sluchovým postižením a hluchoslepých osob, které byly stanoveny zákonem z roku 1998.

Posledním tématem, kterým se Národní plán zabývá v souvislosti s články 12 a 13 Úmluvy, je problematika opatrovnictví. Zprv je třeba vyřešit spor o kompetencích v dohledu nad veřejnými opatrovníky, neboť se k němu nepřihlásilo žádné ministerstvo. Za druhé je zdůrazněna potřeba vzdělávání opatrovníků, a to prostřednictvím distribuce informačních materiálů a pořádání vzdělávacích akcí pro soudce, státní zástupce a další pracovníky justice.[46] Dalšími procesními úpravami se národní plán nezabývá.

46 Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2021-2025: schválen usnesením vlády č. 761 ze dne 20. července 2020. Praha: Úřad vlády České republiky, 2020. ISBN 978-80-7440-255-5. Dostupné na: https://www.vlada.cz/assets/ppov/vvozp/dokumenty/National-Plan-for-the-Promotion-of-Equal-Opportunities-for-Persons-with-Disabilities-2021_2025.pdf.

POLITICKÝ A PRÁVNÍ RÁMEC

02 Přehled vnitrostátního právního rámce v oblasti přístupu ke spravedlnosti

Procedurální úpravy

Zásada 3 Mezinárodních zásad přístupu ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením stanoví, že osoby se zdravotním postižením, včetně dětí se zdravotním postižením, **mají právo na odpovídající procesní úpravy**, které by měly a) usnadnit účinnou komunikaci, aby bylo zajištěno porozumění jejich právům, spisovým materiálům a účasti v řízení (např. záruka tlumočení do znakového jazyka, použití augmentativních a alternativních způsobů komunikace, záruka dopravy a komunikace, využití prostředníků); b) zajistit plný přístup k fyzickému prostředí (včetně přístupu do soudní budovy, úpravy fyzického uspořádání místnosti); c) přizpůsobení procesním pravidlům (např. může zahrnovat použití audio-video záznamů, videospojení, úpravy při výslechu); e) být přiměřené pohlaví a tomu, zda je osoba zbavena svobody. Jak již bylo uvedeno, jedná se o nezbytné úpravy v kontextu přístupu ke spravedlnosti, které mají zajistit účast osob se zdravotním postižením na rovnoprávném základě s ostatními.

Dále stručně popíšeme situaci v oblasti poskytování **procesních úprav** v České republice:

Právo na informace

Trestní řád ve svém § 2 odst. 13 pouze obecně vychází ze zásady, že "*osoba, proti níž se vede trestní řízení, musí být v každém stadiu řízení vhodným a srozumitelným způsobem poučena o právech, která jí umožňují uplatňovat v plném rozsahu svou obhajobu, a že si může zvolit i obhájce; všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit jí uplatnění jejích práv.*". Tato zásada však není nijak konkrétně rozvedena. Dále § 33 odst. 5 trestního řádu stanoví, že všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny pachatele vždy poučit o jeho právech. Podle § 33 odst. 6 trestního řádu musí být pachateli předáno písemné poučení o jeho právech, které může mít u sebe po celou dobu omezení nebo zbavení svobody.

POLITICKÝ A PRÁVNÍ RÁMEC

02 Přehled vnitrostátního právního rámce v oblasti přístupu ke spravedlnosti

Na pachatele se zdravotním postižením se tedy vztahují stejná práva jako na všechny ostatní. Neexistuje však žádné pravidlo, které by vyžadovalo, aby obžaloba měla snadno čitelnou verzi nebo aby byly poskytnuty jiné formy přizpůsobení. Pro pachatele se zdravotním postižením tedy nejsou stanoveny žádné zvláštní úpravy. Ačkoli se v současné době připravuje rozsáhlá rekodifikace trestního řádu, výše uvedené téma není v plánované novele řešeno. [47]

Naproti tomu situace obětí trestných činů je o něco příznivější, neboť oběť se zdravotním postižením obvykle spadá do "zvlášť zranitelné kategorie. Zákon o obětech trestných činů[48] přiznává zvlášť zranitelným obětem zvláštní práva (např. v přípravném řízení právo na výslech nebo podání vysvětlení osobou stejného nebo opačného pohlaví (§ 19 odst. 1).

Nezávislí zprostředkovatelé a/nebo facilitátoři (právo na účast)

České právní předpisy možnost využití nezávislého zprostředkovatele nebo facilitátora neupravují a ani ji nijak neregulují. Instituty, které mohou prakticky zajistit podporu pachateli se zdravotním postižením v trestním řízení, spočívají zejména v právu na obhájce (za určitých podmínek bezplatně) a v právu na tlumočníka. Tyto instituty jsou však obecné a nepřipomínají roli nezávislého zprostředkovatele.

Jako slibnou praxi je třeba zmínit projekt "Zlepšení přístupu zranitelných skupin ke spravedlnosti", který realizuje Justiční akademie (která je mimo jiné zodpovědná za vzdělávání soudců a dalšího justičního personálu). Cílem tohoto projektu je mimo jiné identifikovat překážky na straně soudců a soudů, které brání zranitelným skupinám osob v účinném přístupu ke spravedlnosti. V rámci něj v současné době probíhá pilotní testování tzv. forenzních sociálních pracovníků. Testování těchto forenzních sociálních pracovníků probíhá v současné době na deseti okresních soudech (OS Chrudim, OS Jeseník,

47 Východiska a zásady nového trestního řádu. [online]. Dostupné na: https://eudeska.justice.cz/Lists/EUD/Attachments/442/MSP-927_2016-OSV-OSV%20-%20př%C3%ADloha.pdf.

48 Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

POLITICKÝ A PRÁVNÍ RÁMEC

02 Přehled vnitrostátního právního rámce v oblasti přístupu ke spravedlnosti

OS Kladno, OS Kroměříž, OS Most, OS Nový Jičín, OS Praha 8, OS Šumperk, OS Vsetín, OS Tachov).[49] Tyto osoby v současné době pracují jako soudní úředníci, jedná se tedy o úředníky se středoškolským vzděláním.[50] Jejich úkolem bude pomáhat soudům při komunikaci se zranitelnými osobami, včetně osob se zdravotním postižením. Dále mají v popisu práce zprostředkovávat soudem doporučenou nebo nařízenou pomoc, podílet se na výkonu soudních rozhodnutí, podílet se na posuzování způsobilosti k právním úkonům a poskytovat informace dotčeným osobám a jejich opatrovníkům.[51]

Umožnění doprovodu osob se zdravotním postižením rodinou, přáteli nebo jinými osobami, které jim poskytují emocionální a morální podporu

Zákon takové právo pro pachatele (se zdravotním postižením) nepředpokládá, což je rozdíl oproti obětem trestných činů, které si mohou zvolit svého důvěrníka.[52] Trestní řád přímo umožňuje tlumočnickovi,[53] obhájci a v případě pachatele s omezenou svéprávností[54] i opatrovníkovi[55] účastnit se všech fází a úkonů trestního řízení. Z § 201 odst. 2 trestního řádu však vyplývá, že obviněný má právo zvolit si důvěrníka. Podle tohoto ustanovení může důvěrník zůstat s pachatelem u hlavního líčení, i když byla vyloučena veřejnost. Právo zvolit si zmocněnce má pouze poškozený.

Žádosti o přizpůsobení a nabídky přizpůsobení

Chybí zákony, pravidla nebo úřední postupy pro podávání žádostí o zvláštní procesní úpravy pro osoby se zdravotním postižením.

49 Zlepšení přístupu ke spravedlnosti pro zranitelné kategorie osob. In: Justice Academy: [online]. [cit. 2023-02-27]. Dostupné na:

https://www.jacz.cz/images/Projekt_Zlepseni_pristupu_zranitelnych_skupin_osob_ke_spravedlnosti/Zlepseni_pristupu_zranitelnych_skupin_osob_ke_spravedlnosti.pdf.

50 Národní soustava klasifikace zaměstnání: ministr soudu [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2023-02-27]. Dostupné na: <https://nsp.cz/jednotka-prace/soudni-tajemnik>.

51 Zlepšení přístupu ke spravedlnosti pro zranitelné kategorie osob. In: Justice Academy: [online]. [cit. 2023-02-27]. Dostupné na:

https://www.jacz.cz/images/Projekt_Zlepseni_pristupu_zranitelnych_skupin_osob_ke_spravedlnosti/Zlepseni_pristupu_zranitelnych_skupin_osob_ke_spravedlnosti.pdf.

52 § 21 zákona o obětech trestných činů.

53 Článek 28 trestního řádu.

54 Článek 41 trestního řádu.

55 Opatrovník "je oprávněn zastupovat pachateleho, zejména zvolit si obhájce, podávat za pachateleho návrhy a žádosti a opravné prostředky; je rovněž oprávněn účastnit se těch úkonů, kterých se podle zákona může účastnit obviněný.". Tato práva může opatrovník vykonávat jménem pachateleho i proti vůli pachateleho." Viz § 34 trestního řádu.

POLITICKÝ A PRÁVNÍ RÁMEC

02 Přehled vnitrostátního právního rámce v oblasti přístupu ke spravedlnosti

Právo na tlumočení a komunikační podporu

Ustanovení § 28 trestního řádu stanoví tlumočnicka v následujících případech: 1. osobě, s níž se lze dorozumět pouze prostřednictvím některého z komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob, 2. je-li třeba přeložit obsah písemnosti, výpovědi nebo jiného procesního úkonu a 3. prohlásí-li obviněný, že nezná jazyk, v němž se vede řízení. Kromě možnosti vést trestní řízení prostřednictvím videokonference[56] a využití tlumočnicka není na[57] k dispozici žádná jiná komunikační podpora.

Komunikační problémy a potřeby osob se zdravotním postižením v trestním řízení jsou bohužel v právních předpisech z velké části opomenuty. Pouze v občanském soudním řízení zákon zaručuje použití některého z komunikačních systémů pro neslyšící a hluchoslepé osoby. [58]

Česká advokátní komora zároveň v době pandemie COVID-19 iniciovala projekt "Obhajoba přes Skype", který umožňuje klientovi zbavenému osobní svobody setkat se se svým advokátem přes Skype.[59] Neexistuje však žádný právní předpis, který by zaváděl snadné čtení, znakovou řeč, Braillovo písmo nebo jiné přístupné formy komunikace, a neexistuje nic svědčícího o zavedené celostátní praxi v tomto ohledu.

V souvislosti s komunikační podporou pachatelů se zdravotním postižením stojí za zmínku případ, který ilustruje realitu českého prostředí. Podle pracovnice Kanceláře veřejného ochránce práv tento případ jen potvrzuje, že *"i přes práci České unie neslyšících a dalších subjektů hlubší osvěta o tom, že lidé se sluchovým a zrakovým postižením komunikují i jinými způsoby, uniká pozornosti některých soudů"*. [60]

56 Článek 52a trestního řádu.

57 Článek 28 trestního řádu.

58 Článek 18 odst. 2 trestního řádu.

59 Viz <https://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=22485>.

60 MOCKOVÁ, Eliška. OMBUDSMAN. Přístup ke spravedlnosti podle článku 13 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. Nemůže to být lepší? [online]. Brno, 2021 [cit. 2023-02-16]. ISBN 978-80-7631-050-6. Dostupné na:

https://www.ochrance.cz/dokument/lide_s_postizenim_jako_nova_mensina_pravni_vyzvy_a_souvislosti/lide_s_postizenim_jako_nova_mensina.pdf.

POLITICKÝ A PRÁVNÍ RÁMEC

02 Přehled vnitrostátního právního rámce v oblasti přístupu ke spravedlnosti

V tomto případě totiž muž, který komunikuje se světem pouze odezíráním, se nikdy nenaučil znakovou řeč, takže odmítl tlumočnicka znakové řeči v trestním řízení. Tento muž byl vychován slyšící matkou a mohl se prostřednictvím odezírání dorozumívat přímo s miliony uživatelů českého jazyka. *"Naproti tomu znakový jazyk by mu umožnil komunikovat především s desítkami tisíc uživatelů v České republice. Znakování má však svá dobře popsaná úskalí, především vyžaduje časté přestávky, vhodné osvětlení a vzdálenost mezi mluvčím a znakujičím, oči ve stejné úrovni atd. Několikahodinové soudní jednání se tak postupně stává pro řečníka nesrozumitelným."* Soud se místo toho, aby muži během čtení poskytl náležitou komunikační podporu, spokojil s tím, že odmítl zajistit tlumočnicka do znakového jazyka, protože rozumí.[61] Muž byl odsouzen a Ústavní soud nerozhodl v jeho prospěch.

Zavedení postupů pro slyšení

Trestní řád ani jiná ustanovení trestního práva se nespécializují na pachatele se zdravotním postižením, ani na procesní úpravy pro osoby se zdravotním postižením obecně. Jednou z mála úprav, které trestní řád v § 52a stanoví, je umožnění použití videokonferenčního zařízení pro provádění trestního řízení.[62]

Naproti tomu, jak je uvedeno výše, situace obětí se zdravotním postižením je o něco příznivější, neboť obvykle spadají do kategorie zvlášť zranitelných obětí. Ta jim poskytuje dodatečné záruky, jako je právo na bezplatné právní zastoupení a opatření na ochranu před reiviktizací (zabránění kontaktu s osobou, kterou označily za pachatele atd.)

61 MOCKOVÁ, Eliška. OMBUDSMAN. Přístup ke spravedlnosti podle článku 13 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. Nemůže to být lepší? [online]. Brno, 2021 [cit. 2023-02-16]. ISBN 978-80-7631-050-6. Dostupné na:

https://www.ochrance.cz/dokument/lide_s_postizenim_jako_nova_mensina_pravni_vyzvy_a_souvislosti/lide_s_postizenim_jako_nova_mensina.pdf.

62 "Je-li to nezbytné pro ochranu práv osob, zejména s ohledem na jejich věk nebo zdravotní stav."

POLITICKÝ A PRÁVNÍ RÁMEC

02 Přehled vnitrostátního právního rámce v oblasti přístupu ke spravedlnosti

Žádný z klíčových předpisů pro občanskoprávní řízení se také nezabývá podrobněji problematikou osob se zdravotním postižením. Tyto předpisy obsahují pouze právní normy, které platí pro všechny stejně. Například § 18 odst. 2 občanského soudního řádu zaručuje právo na tlumočníka účastníkovi, "*jehož mateřským jazykem je jiný než český jazyk*", a účastníkovi, "*s nímž se nelze dorozumět jinak než prostřednictvím některého z komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob*". Pro specifické typy civilních řízení, kterých se z povahy věci účastní osoby se zdravotním postižením, jsou v zákoně o zvláštních řízeních soudních stanovena pouze odlišná pravidla od běžného průběhu řízení.[63]

Právo být přítomen soudnímu jednání

V roce 2019 ombudsmanka pro Výbor pro Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením uvedla, že organizace hájící práva osob se zdravotním postižením upozorňují na nedostatky v oblasti přístupnosti a kritizují skutečnost, že i když existují určité minimální legislativní požadavky na standardy přístupnosti nových staveb, v praxi se často nedodržují. Organizace dále upozornily na to, že stát účinně nedohlíží na to, aby si budovy zkolaudované k užívání zachovaly bezbariérovost.[64] Podle veřejného ochránce práv lze pochybovat o tom, že všechny soudy jsou bezbariérové, jak uvádí ministerstvo spravedlnosti ve své analýze. "*Bezbariérový přístup je pouze jedním z aspektů přístupnosti; mezi další patří například výtah nebo bezbariérové toalety a odpovídající šířka dveří v budově, jakož i úpravy pro orientaci osob se sluchovým nebo zrakovým postižením (vhodně umístěné nápisy v Braillově písmu nebo indukční smyčky)*". Kromě toho je třeba pamatovat i na policejní stanice, které mají stejné typy bariér.[65]

63 Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

64 Viz https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/SessionDetails1.aspx?SessionID=1304&Lang=en.

65 MOCKOVÁ, Eliška. OMBUDSMAN. Přístup ke spravedlnosti podle článku 13 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. Nemůže to být lepší? [online]. Brno, 2021 [cit. 2023-02-16]. ISBN 978-80-7631-050-6. Dostupné na:

https://www.ochrance.cz/dokument/lide_s_postizenim_jako_nova_mensina_pravni_vyzvy_a_souvislosti/lide_s_postizenim_jako_nova_mensina.pdf.

POLITICKÝ A PRÁVNÍ RÁMEC

02 Přehled vnitrostátního právního rámce v oblasti přístupu ke spravedlnosti

Slyšení na dálku

Obecně se opatření e-justice týkají převážně dálkových výslechů, které jsou v České republice dostupné. Podle § 52a trestního řádu lze při provádění úkonů trestního řízení použít videokonferenční zařízení[66] , je-li to nezbytné k ochraně práv osob, zejména s ohledem na jejich věk nebo zdravotní stav, nebo vyžadují-li to bezpečnostní nebo jiné závažné důvody. Použitelnost tohoto ustanovení se neomezuje pouze na soudní jednání, ale může být rozšířena i na přípravné řízení.

Sledování práv

Nezávislý mechanismus

Veřejný ochránce práv se stal od 1. ledna 2018 orgánem dohledu nad výkonem práv zakotvených v Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením. Podle veřejného ochránce práv omezuje přístup osob se zdravotním postižením ke spravedlnosti podle článku 13 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením řada faktorů. Na konferenci o právech osob se zdravotním postižením veřejný ochránce práv na tyto hlavní překážky upozornil. První z nich je omezení způsobilosti k právním úkonům, které je u osob se zdravotním postižením běžné. Za druhé jsou to fyzické překážky, jako je bezbariérový přístup k soudům a dalším budovám. Zatřetí existují informační a komunikační bariéry nebo předsudky.[67]

Veřejný ochránce práv ve svých zprávách zmiňuje i další překážky, se kterými se lidé se zdravotním postižením potýkali v přístupu k soudům, včetně nedostatku informací (nedostupnost a složitost), nedostatku *bezplatného* právního poradenství, jakož i obav z vysokých nákladů a výsledku soudního řízení.[68]

66 Zákon přesně říká "technické zařízení pro přenos obrazu a zvuku".

67 MOCKOVÁ, Eliška. OMBUDSMAN. Přístup ke spravedlnosti podle článku 13 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. Nemůže to být lepší? [online]. Brno, 2021 [cit. 2023-02-16]. ISBN 978-80-7631-050-6. Dostupné na:

https://www.ochrance.cz/dokument/lide_s_postizenim_jako_nova_mensina_pravni_vyzvy_a_souvislosti/lide_s_postizenim_jako_nova_mensina.pdf.

68 Veřejný ochránce práv. Zpráva veřejného ochránce práv o činnosti za 2. čtvrtletí roku 2020. [online]. ochrance.cz, Brno, 2020. Dostupné na: https://www.ochrance.cz/en/dokument/annual_report_2020/2020-2-Q_EN.pdf.

POLITICKÝ A PRÁVNÍ RÁMEC

02 Přehled vnitrostátního právního rámce v oblasti přístupu ke spravedlnosti

Ombudsman dále zdůraznil skutečnost, že většina osob se zdravotním postižením nemá možnost vést nezávislý život.[69] V roce 2021 začala Kancelář veřejného ochránce práv pracovat na prvotním pracovním dokumentu o ukazatelích pro monitorování provádění Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. Příprava ukazatelů probíhá.

69 Veřejný ochránce práv. Poradní orgán ombudsmana upozorňuje, že mnoho lidí se zdravotním postižením stále není schopno vést samostatný život [online]. Brno, 2023 [cit. 2023-02-16]. Dostupné v českém jazyce na: https://www.ochrance.cz/aktualne/2023-01-19-poradni_organ_ombudsmana_upozornuje_na_to_ze_rada_lidi_s_postizenim_stale_nema_moznost_vest_nezavisly_zpusob_zivota/.

03 Školení a osvěta pro pracovníky v oblasti trestního soudnictví

Povědomí o právech osob se zdravotním postižením/otázky rovnosti jsou součástí bakalářských a postgraduálních programů pro budoucí právníky poskytovaných vysokoškolskými institucemi. Semináře a školicí programy týkající se zdravotního postižení pro státní zástupce, soudce a další pracovníky soudů zajišťuje především Justiční akademie spadající pod Ministerstvo spravedlnosti. Školení pro advokáty zajišťuje Česká advokátní komora. Pro policisty a vězeňský personál zajišťuje školení Ministerstvo vnitra (Policejní prezidium ČR) nebo Ministerstvo spravedlnosti (Vězeňská služba ČR). Psychologové, psychiatři a sociální pracovníci jsou školeni svými profesními sdruženími.

V Národním plánu podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2015-2020[70] byly stanoveny cíle, kterých má být dosaženo v oblasti vzdělávání odborníků na téma zdravotního postižení. Vzdělávání by mělo být zaměřeno na zásady komunikace s vybranými skupinami osob se zdravotním postižením, na práva vyplývající z Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením nebo na nediskriminaci z důvodu zdravotního postižení.

V současné době nabízí Policie České republiky vzdělávací programy v oblasti komunikace s osobami se zdravotním postižením a zřídila také tísňovou SMS linku pro osoby se sluchovým postižením.[71] Justiční akademie uspořádala několik školení pro osoby se zdravotním postižením, všechna se však týkala civilního procesu. Do vzdělávacích programů Akademie Vězeňské služby byla zařazena témata zaměřená na výkon vazby a trestu odnětí svobody pro specifické skupiny obviněných a odsouzených (mladiství, osoby se zdravotním postižením, ženy, cizinci atd.).

70 Vládní rada pro osoby se zdravotním postižením. Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2015-2020 [online]. Praha, 2015 [cit. 2023-04-12]. Dostupné na: https://www.vlada.cz/assets/urad-vlady/vydavatelstvi/vydane-publikace/National-Plan-for-the-Promotion-of-Equal-Opportunities-for-Persons-with-Disabilities-2015_2021.pdf.

71 Zpráva o plnění Národního plánu podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2015-2020 [online]. Dostupné v českém jazyce na: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/vvozp/dokumenty/Zprava-o-plneni-NPPRP-v-roce-2019.pdf>.

POLITICKÝ A PRÁVNÍ RÁMEC

03 Školení a osvěta pro pracovníky v oblasti trestního soudnictví

Bohužel i přes tyto pokroky stále neexistuje propracované a systematické vzdělávání odborníků v oblasti práv osob se zdravotním postižením, natož vzdělávací programy zaměřené na problematiku pachatelů se zdravotním postižením a lidskoprávní přístup k postižení.

04 Statistiky a údaje o přístupu ke spravedlnosti

V České republice neexistují žádné oficiální statistiky o pachatelích se zdravotním postižením. Stejně tak nejsou příliš dohledatelné ani neoficiální údaje. Český statistický úřad dosud nezveřejnil žádné údaje týkající se pachatelů se zdravotním postižením nebo osob se zdravotním postižením obecně.

V roce 2023 však proběhne výběrové šetření, které by mělo poskytnout důležité statistické údaje o životě osob se zdravotním postižením v České republice (zejména v oblasti práce, zdraví a každodenního života). Veřejný ochránce práv poskytuje při tomto šetření pomoc a součinnost.

Ministerstvo spravedlnosti má k dispozici pouze oficiální statistiky týkající se pachatelů, kteří nebyli shledáni trestně odpovědnými z důvodu svého duševního stavu[72]. Statistiky vycházejí z informací od soudů, takže obsahují pouze informace o počtu případů předložených soudu, počtu vyřízených případů, počtu zastavených řízení a počtu podaných odvolání.

Kromě toho shromažďuje údaje o trestné činnosti Policie ČR a o osobách zbavených svobody v trestním řízení Vězeňská služba. Analyzované údaje jsou členěny podle pohlaví, věku, vzdělání, rodinného stavu, místa bydliště a státní příslušnosti. Zdravotní postižení není kritériem při analýze dat.

Ochranné léčení

Ochranné léčení probíhá ve 14 psychiatrických léčebnách po celé České republice.[73]

72 Údaje jsou k dispozici zde: <https://cslav.justice.cz/InfoData/uvod.html>.

73 Veřejný ochránce práv. Zpráva ze systematických návštěv: [ochrance.cz](https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/FORENSIC_TREATMENT_final.pdf), Brno, 2019. s. 20. Dostupné na: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/FORENSIC_TREATMENT_final.pdf.

POLITICKÝ A PRÁVNÍ RÁMEC

04 Statistiky a údaje o přístupu ke spravedlnosti

Podle výzkumu provedeného v rámci projektu Deinstitutionalizace služeb duševního zdraví "počet forezních pacientů na konci roku 2020 činil 839 (82 žen a 757 mužů). Celostátní průměrná délka ústavní ochranné léčby je 2,6 roku, ale mezi jednotlivými nemocnicemi existují rozdíly a délka léčby se pohybuje od několika měsíců do šesti let."

[74] Veřejný ochránce práv rovněž shromáždil údaje o ochranné hospitalizaci. Ve své zprávě uvedla, že "není známo, kolik osob musí v České republice v určitém časovém okamžiku podstoupit ochrannou léčbu", protože neexistuje centralizovaná evidence uložené ochranné léčby).[75]

74 Páv, Marek & Vnukova, Martina & Papežová, Simona & Toman, Jiří. (2022). Ústavní ochranné léčení v ČR 2018-2020. Ústavní ochranná léčba v České republice 2018-2020. Česká a slovenská psychiatrie / Česká lékařská společnost J. E. Purkyně. 118. 577-583. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/358239271_Ustavni_ochranna_leceni_v_CR_2018-2020_Inpatient_forensic_treatment_in_the_Czech_Republic_2018-2020.

75 Veřejný ochránce práv. Zpráva ze systematických návštěv: ochrance.cz, Brno, 2019. s. 20 - 21. Dostupné na: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/FORENSIC_TREATMENT_final.pdf.

05 Hlavní zjištění

Na jedné straně Česká republika ratifikovala některé z klíčových nástrojů v oblasti lidských práv. Trestní řád výslovně umožňuje vést trestní řízení s využitím videokonferenčního zařízení nebo zakotvuje právo na tlumočnicka. Rovněž je vyžadováno, aby orgány činné v trestním řízení zajistily, že obviněný bude řádně a jasně informován o svých právech. Každé trestní řízení musí být zdokumentováno.

Ochranné léčení a zabezpečovací detence jsou v českém právu alternativami k trestu odnětí svobody, které zohledňují duševní stav pachatele. Je správné, že zákon vyžaduje ustanovení obhájce při rozhodování o uložení ochranného léčení nebo zabezpečovací detence nebo v případě, že je omezena svéprávnost osoby.

Nicméně ne všechny požadavky vyplývající z mezinárodních úmluv byly odpovídajícím způsobem promítnuty do právních předpisů. Až na několik výjimek neexistují v České republice žádné legislativně stanovené procesní úpravy, které by byly specificky zaměřeny na pachatele se zdravotním postižením. Nemluvě o tom, že tyto osoby nemají možnost o takové úpravy požádat. Výsledkem je, že trestní zákony dávají pachatelům se zdravotním postižením stejné možnosti jako pachatelům bez zdravotního postižení. Navíc, přestože se znalecké posudky zabývají postižením konkrétní osoby, neposkytují informace o tom, jaké individuální procesní úpravy by měly být provedeny.

Na legislativní úrovni je třeba zajistit větší komunikační podporu pro pachatele se zdravotním postižením. Kromě možnosti přibrat do trestního řízení tlumočnicka nebo znalce zákon nestanoví žádnou jinou technickou podporu nebo komunikační prostředky. Naše právní předpisy bohužel nestanovují používání snadno čitelných formátů úředních dokumentů. Chybí nám nezávislí odborníci, kteří by usnadňovali komunikaci mezi orgány činnými v trestním řízení a pachateli se zdravotním postižením. Orgány činné v trestním řízení jsou sice povinny informovat osobu způsobem odpovídajícím její osobnosti, ale jedná se pouze o formalitu.

POLITICKÝ A PRÁVNÍ RÁMEC

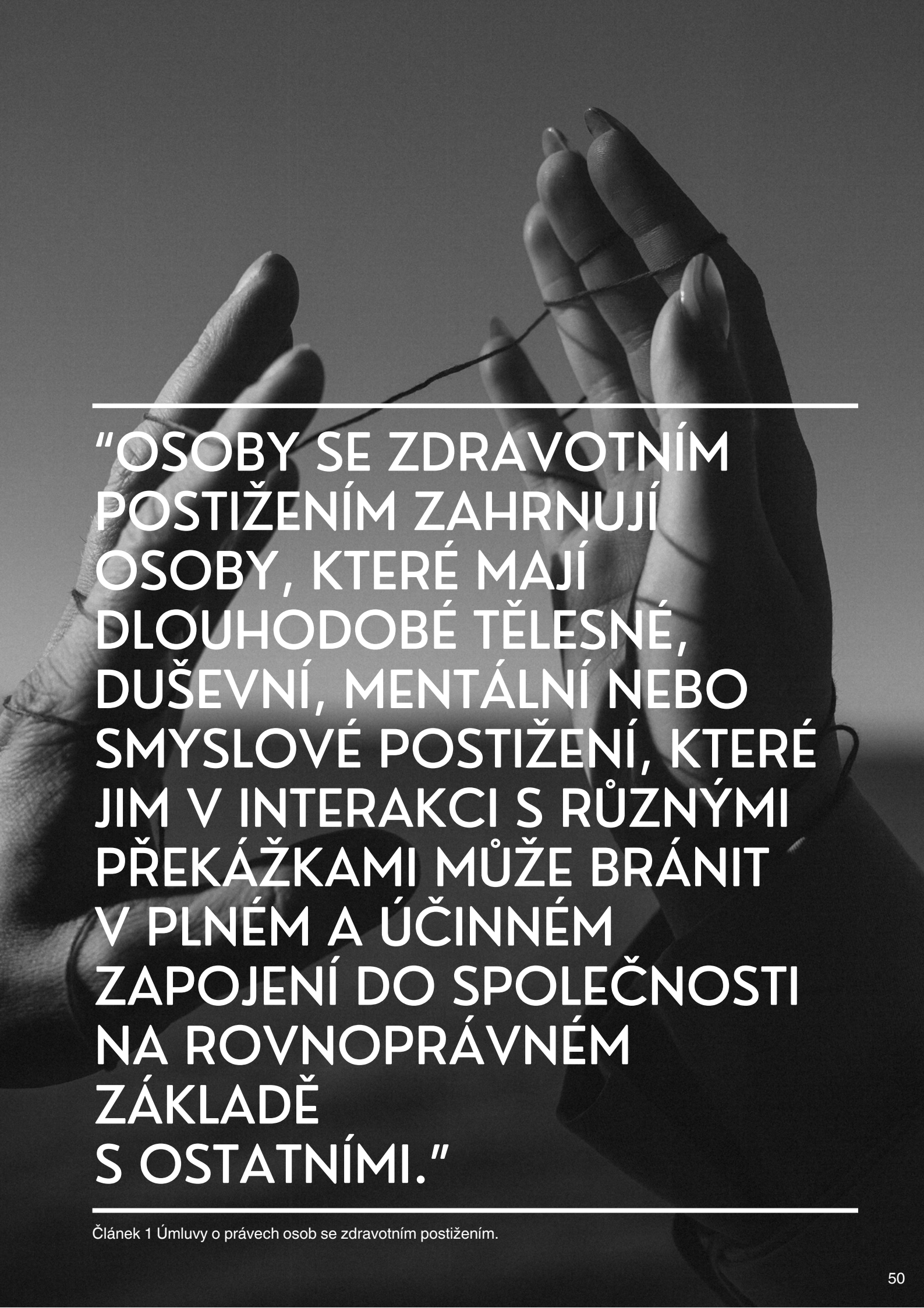
05 Hlavní zjištění

Ne vždy je poučení poskytnuto ihned. Ne všude je automatické, že osoby dostanou písemnou verzi svých práv. Nemluvě o přístupných a snadno čitelných formátech. Vícejazyčné verze také nejsou běžné.

Totéž lze říci o psychologické podpoře a obecné pomoci v průběhu řízení. Kromě možnosti mít v průběhu trestního řízení advokáta, opatrovníka nebo důvěrníka neexistuje zákonem zaručený okruh osob, které se mohou účastnit všech úkonů trestního řízení, nebo dokonce úkonů ve fázi před oficiálním zahájením trestního řízení. S výjimkou případů omezené svéprávnosti a zbavení osobní svobody neexistuje automatický nárok osob se zdravotním postižením na bezplatnou právní pomoc, neboť je na uvážení soudu. Navíc takové záruky právní pomoci neexistují od prvního kontaktu se systémem trestní justice, ale až po oficiálním zahájení trestního řízení.

Ačkoli existují alternativy k uvěznění, ochranné léčení i zabezpečovací detence mají řadu systémových nedostatků. Lidé jsou nedobrovolně léčeni, a to i proti své vůli, protože odmítnutí léčby je právním základem pro přeměnu ochranného léčení na zabezpečovací detenci. V důsledku toho jsou do zabezpečovací detence umisťovány i osoby, které nespáchaly závažný trestný čin, což je v rozporu s účelem těchto ochranných opatření.

Mělo by se zlepšit odborné vzdělávání a informovanost o pachatelích se zdravotním postižením. Nedostatek oficiálních údajů o osobách se zdravotním postižením jako pachatelích svědčí o nedostatečné pozornosti věnované tomuto tématu.

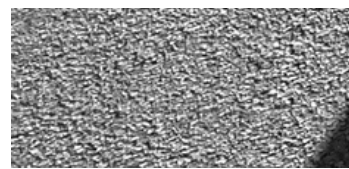
**"OSOBY SE ZDRAVOTNÍM
POSTIŽENÍM Zahrnují
OSOBY, KTERÉ MAJÍ
DLOUHODOBÉ TĚLESNÉ,
DUŠEVNÍ, MENTÁLNÍ NEBO
SMYSLOVÉ POSTIŽENÍ, KTERÉ
JIM V INTERAKCI S RŮZNÝMI
PŘEKÁŽKAMI MŮŽE BRÁNIT
V PLNÉM A ÚČINNÉM
ZAPOJENÍ DO SPOLEČNOSTI
NA ROVNOPRÁVNÉM
ZÁKLADĚ
S OSTATNÍMI."**

Článek 1 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením.

PŘÍSTUP PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM
POSTIŽENÍM KE SPRAVEDLNOSTI

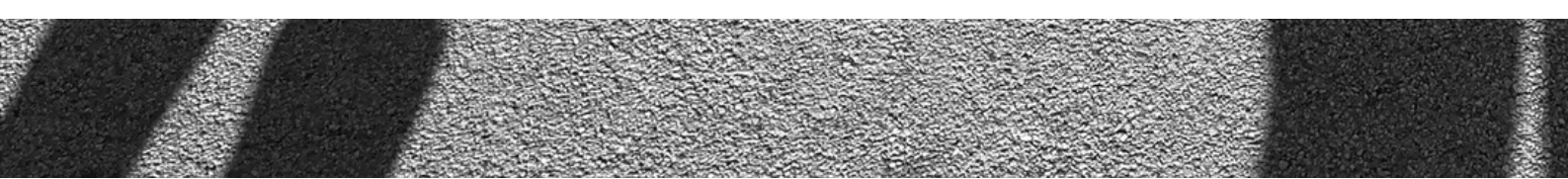

ZKUŠENOSTI
PACHATELŮ SE
ZDRAVOTNÍM
POSTIŽENÍM
S PŘÍSTUPEM KE
SPRAVEDLNOSTI

PŘÍSTUP PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM KE SPRAVEDLNOSTI

- 01** Zkušenosti pachatelů se zdravotním postižením
 - 02** Zkušenosti odborníků v oblasti trestního soudnictví
 - 03** Zkušenosti nevládních organizací, institucí zabývajících se lidskými právy a pracovníků podpůrných služeb
 - 04** Stručná analýza vzorů
-

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

S cílem prozkoumat v České republice zkušenosti různých zúčastněných stran ohledně přístupu pachatelů s mentálním a/nebo psychosociálním postižením ke spravedlnosti - identifikovat překážky, výzvy a oblasti zlepšení, které si v této oblasti představují -, bylo provedeno 13 polostrukturovaných rozhovorů (podrobné informace viz příloha 1) s osobami s:

- mentálním nebo psychosociálním postižením (N=4, z toho 1 žena),
- advokáty (N=2),
- soudci (N=2),
- státními zástupci (N=0),
- policií (N=1),
- odborníky z podpůrných služeb (N=2),
- Národní institucí pro lidská práva (N=1) a
- nevládní organizací (N=1).

Níže představíme hlavní zjištění těchto polostrukturovaných rozhovorů.

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

01 Zkušenosti pachatelů se zdravotním postižením

Muž s psychosociálním postižením řekl: "V životě jsem byl zneužívaný ženami, ať už to byla moje matka nebo učitelka, takže mám problémy v komunikaci se ženami. Dopustil jsem se trestného činu vůči úřednici, která na mě zvýšila hlas, když jsem šel řešit svou nezaměstnanost. Chovala se ke mně neuctivě. Připomnělo mi to mou matku, která mě týrala, a tak jsem úřednici vyhrožoval.

Ona pak na mě podala trestní oznámení. Následně si pro mě přišla policie. Mířili na mě pistolí a ptali se mě, jestli to půjde po dobrém, nebo po zlém. Pak jsem dal ruce za záda a řekl, že po dobrém. Protože jsem si neuvědomil, že jsem spáchal trestný čin. Neměl jsem pocit, že by mi někdo chtěl pomoci. Spíš jsem měl pocit, že se snaží najít co nejvíc důkazů, aby mě mohli poslat do vězení. Tak jsem to vnímal a cítil jsem, že je to určitý druh šikany. Ke všemu jsem se přiznal, protože nemám co skrývat. Řekl jsem, jak to bylo. Nakonec se z toho stal trestný čin ohrožení orgánu veřejné moci za použití zbraně. Řekl jsem jim, že mi zemřela matka, že mám psychické problémy, protože mě matka týrala.

Ale oni ani neuvažovali o tom, že to byl důvod, proč jsem policistovi vyhrožoval. Dostal jsem pokutu a byl jsem odsouzen k veřejně prospěšným pracím. To období pro mě bylo velmi těžké, můj psychický stav se zhoršil, a tak jsem na všechno rezignoval. Ženě z Probační a mediační služby jsem nezvedal telefon a nebyl jsem schopen vykonat trest obecně prospěšných prací, takže mi hrozilo, že půjdu do vězení.

Naštěstí mě Probační a mediační služba zkontaktovala se sociálním pracovníkem, který mi pomohl dát vše dohromady. Našel mi nového psychiatra, vyřešil mi sociální podporu a pomáhá mi s výkonem trestu."

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

01 Zkušenosti pachatelů se zdravotním postižením

Zjištěné zkušenosti, problémy a oblasti pro zlepšení

Právní pomoc a poskytování procesních úprav

» Právo na informace

Policejní pracovníci obecně informovali všechny dotazované o jejich právech v základním rozsahu. Dotazovaní neznali přesně jejich obsah, ale často si vzpomínali, že jim bylo sděleno právo nevypovídat a právo zvolit si obhájce. Jeden z dotazovaných tvrdil, že nebyl poučen o právu zvolit si obhájce, ani mu nebyl obhájce ustanoven. Uvedl, že obhájce neměl, protože na něj neměl finance. O možnosti bezplatného právního zastoupení ho nikdo neinformoval.

Dotazovaní uvedli, že většině informací rozumí. Nebyla přijata žádné procesní úpravy. Osoby s sebou neměly nikoho, kdo by jim poskytl podporu, ani jim to nebylo nabídnuto. Většina dotazovaných nevěděla, jaká opatření či přizpůsobení by jim mohla pomoci, protože netušili, na jaké procesní úpravy mají nárok. Pokud byli dotazovaní omezeni na osobní svobodě, byli o svých právech informováni pracovníky zařízení.

“

"ALE NEJHORŠÍ PRO MĚ BYLA CELA PŘEDBĚŽNÉHO ZADRŽENÍ, PROTOŽE VE CHVÍLI, KDY SE ZAVŘELY DVEŘE, JSEM PŘEMÝŠLEL, JESTLI SE JEŠTĚ DOSTANU VEN."

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

01 Zkušenosti pachatelů se zdravotním postižením

» **Důvěryhodná osoba a/nebo zprostředkovatel či facilitátor**

Jeden z respondentů uvedl, že neměl možnost zavolat svému právníkovi ani nikoho jiného kontaktovat. Jiný respondent obdobně tvrdil, že prvních 14 dnů od uložení ochranného léčení nemohl nikoho kontaktovat a že mu nebylo umožněno zavolat jeho matce. Ostatní mohli kontaktovat rodinu a advokáta. Jeden respondent uvedl, že mu chyběla podpora někoho, kdo by mu věci lépe vysvětlil.

» **Právní pomoc a právo na přístup k advokátovi**

Jeden z dotazovaných tvrdil, že neměl obhájce a že mu nikdo neřekl o nároku na právní zastoupení. Většina dotazovaných měla advokáta ustanoveného z moci úřední, takže za něj neplatili. Jeden z dotazovaných uvedl, že si advokáta zaplatil až od soudního řízení, protože dříve si ho nemohl dovolit. Z rozhovorů vyplynulo, že osoby se zdravotním postižením si myslí, že na bezplatnou právní pomoc nemusí mít nárok, i když ho mají. Lze předpokládat, že je to způsobeno nedostatečnými nebo nesrozumitelnými informacemi o jejich právech.

Jejich vztah s obhájce byl většinou dobrý, vždy se k nim choval dobře. Stěžovali si však na četnost kontaktu s ním a jeho pasivitu. Většinou s ním byli v kontaktu telefonicky a někdy osobně. Určitě by upřednostnili osobní kontakt. Obhájce byl většinou vstřícný, když chápal jejich situaci a poskytoval jim rady. Jedna respondentka uvedla, že její obhájce byl zbytečný kvůli jeho pasivitě a nedostatku snahy a zájmu jí pomoci.

» **Žádosti o úpravy a nabídky úprav**

Nikdo z dotazovaných nežádal o žádné procedurální úpravy, ani nevěděl, o co by mohl žádat, ale zároveň je většinou nepotřeboval. Pouze jedna dotazovaná uvedla, že chtěla během soudního řízení pít a nemohla. Ve všech případech však všechny orgány činné v trestním řízení o postižení osob věděly, neboť ve všech případech byl již v přípravném řízení vypracován znalecký posudek, který byl obvykle součástí spisu. Přesto jim nebyly nabídnuty žádné úpravy.

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

01 Zkušenosti pachatelů se zdravotním postižením

Jedna z dotazovaných osob nesouhlasila se závěry znalce o svém psychosociálním postižení, protože popírá, že by trpěla nějakým postižením. Dva z dotazovaných se vyjádřili, že by o svém postižení nechtěli nikomu říkat, protože to nepovažují za výhodu. Jejich vnímání je takové, že pokud znalec uvede v posudku existence zdravotní postižení, nikdo vás pak nebere vážně a jste přehlíženi. Dotazovaní většinou nevěděli, co by jim pomohlo cítit se lépe. Určitě byl pro ně nejdůležitější advokát a jeho pomoc.

Jeden z respondentů potvrdil, že mu velmi pomáhala sociální pracovník, který s ním začal chodit k soudu a pomohl mu řešit všechny záležitosti. Cítil se tak bezpečněji. Spolupráce se sociálním pracovníkem sice přišla až po jeho odsouzení, ale pomáhá mu i nyní. Z toho lze vyvodit důležitý závěr. Pro lidi se zdravotním postižením je vždy dobré mít u sebe člověka, kterému mohou důvěřovat, který je celým procesem provází a pro kterého nejsou jen klientem, s nímž se stýkají pouze před konáním soudu, protože jim byl přidělen z moci úřední.

» Právo na tlumočení a komunikační podporu

Kontakt s policií

Obecně lze shrnout, že první kontakt respondentů s policií byl dobrý. Policie s nimi jednala dobře, necítili se diskriminováni. Zkušenosti žen se nelišily od ostatních. K policii se dotazovaní chovali zdvořile, takže se k nim také policie chovala zdvořile. Jeden z respondentů však uvedl, že cítil psychický nátlak. Měl pocit, že policie chce, aby proti němu měla co nejvíce důkazů a mohla ho zavřít do vězení.

Při prvním kontaktu s policií se respondentům dostalo vysvětlení od policie až poté, co byli zadrženi. Nikdo jiný jim v tu chvíli nic nevysvětlil. Přestože policie s dotazovanými jedná dobře, cítí strach a obavy z toho, co se s nimi v těchto situacích stane.

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

01 Zkušenosti pachatelů se zdravotním postižením

Z rozhovorů je znát, že kontakt s policií je velmi formální a chybí někdo, kdo by mohl poskytnout bezpečí a jistotu. Dotazovaní mají často pocit, že i když mají prostor se vyjádřit a vysvětlit věci podle sebe, nikdo je nebere vážně, když se zjistí, že mají "mentální postižení".

Ve vězení

Jeden z dotazovaných byl umístěn do cely předběžného zadržení. To pro něj bylo nejhorší, protože se bál, že se z tamošního prostředí moci dostat. Bál se, že půjde do vazby a pak do vězení. V tomto případě by jistě bylo užitečné, kdyby mu byla poskytnuta podpora a byl lépe informován o tom, co se s ním bude dít. Kromě toho tvrdil, že byl dva dny vyslýchán a že to vypadalo jako šikana.

Další z dotazovaných byl zatčen, umístěn do vazby a po třech měsících převezen ze samovazby do psychiatrické léčebny k výkonu ochranného léčení, protože se čekalo na vypracování znaleckého posudku, který měl určit, zda trpí psychickým postižením. Nakonec bylo vyhodnoceno, že vzhledem ke svému duševnímu stavu není za trestný čin odpovědný, a proto byl přemístěn do ochranného léčení. Nejvíce mu pomohli odborníci jako psychologové a sociální pracovníci, protože mu pomohli pochopit, co se stalo. Byl mu ustanoven právník, ale stěžoval si, že ho nekontaktoval hned, což vzhledem k tomu, že byl zbaven svobody, očekával. Zkušenosti žen se nijak nelišily od ostatních.

Psychiatrická nemocnice/ústav

Dva z dotazovaných byli umístěni v psychiatrické nemocnici - jedna žena a jeden muž. Zkušenosti ženy se nijak nelišily od ostatních. Oba tam byli umístěni na nucenou léčbu, protože znalecký posudek prohlásil, že trestný čin spáchali v důsledku svého duševního stavu, takže jsou shledáni trestně neodpovědnými. V praxi je problematické informování o právech člověka a jeho situaci, jakož i o okolnostech, za nichž je umístěn do psychiatrické nemocnice.

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

01 Zkušenosti pachatelů se zdravotním postižením

Oba dotazovaní totiž před příjezdem do psychiatrické nemocnice ani nevěděli, kam a proč byli převezeni. Muž byl eskortován z vazby k soudu, aby vypovídal jako svědek v jiném soudním řízení, a překvapivě byl od soudu převezen rovnou do psychiatrické nemocnice. Nikdo mu nevysvětlil, co se děje. Žena byla nedobrovolně hospitalizována, protože orgány činné v trestním řízení potřebovaly znalecký posudek o jejím zdravotním stavu, protože nebyla ochotna dobrovolně podstoupit vyšetření. Na základě posudku jí bylo nařízeno ochranné léčení. Poté, co odmítla léky a z nemocnice utekla, došlo k přeměně ochranného léčení na zabezpečovací detenci.

Dotazovaní si také stěžovali, že po umístění do psychiatrické nemocnice byli izolováni od kontaktu se svými příbuznými a že ustanovený obhájce je kontaktoval až po několika dnech, a to telefonicky. Psychologové a sociální pracovníci nemocnice byli velmi nápomocní, protože odkazují lidi na úřad ombudsmana, nevládní organizace a pomáhají jim vyrovnat se s touto životní situací.

Kontakt se státními zástupci

Pokud se státní zástupce s vyslychanými setkal, bylo to pouze u soudu. Ani u soudu jim nekladl příliš mnoho otázek a oni jim většinou rozuměli. Jeden z dotazovaných uvedl, že přístup státního zástupce považuje za nelidský a nehumánní. Konkrétně uvedl[76]: "Nelidský mi přišel v tom, že si neuvědomovala, čím jsem procházel[77] a vůbec na to nekladla důraz a jednala se mnou jako s nějakým zločincem, který je na odpis." Zkušenosti žen se nijak nelišily od ostatních.

76 Profil dotazovaného: obžalovaný s psychosociálním postižením, muž.

77 Jeho matka ho v dětství zneužívala, takže má problémy s komunikací se ženami. Dopustil se trestného činu proti úřednici, která na něj zvýšila hlas, když šel řešit svou nezaměstnanost. Připomnělo mu to jeho matku, která ho týrala, a tak úřednici vyhrožoval. Ta na něj poté podala trestní oznámení. Dotazovaný byl ve velmi obtížné životní situaci, ze které mu pomohla až sociální pracovníce, například tím, že mu zajistila jiného psychiatra. A to vše soudce při ukládání trestu zohlednil, státní zástupce však nikoli.

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

01 Zkušenosti pachatelů se zdravotním postižením

Během soudního řízení/kontakt se soudci

Respondenti měli zkušenost s fyzickou přítomností u soudu. Zkušenosti žen se nijak nelišily od ostatních. Jeden respondent byl u soudu bez obhájce, protože ho nikdo neinformoval o možnosti požádat o bezplatné právní zastoupení. Bylo to pro něj velmi chaotické, protože nevěděl, co má a nemá dělat a co se bude dít. Příjemně ho překvapil soudce, který mu dal šanci a vyměřil mu mírnější trest. Vzal v úvahu jeho situaci.[78] Dotazovaný rozuměl všemu, na co se ho soudce ptal. Soudce s ním mluvil normálně a o jeho postižení musel vědět ze spisu, protože existoval znalecký posudek. Na druhou stranu neměl pozitivní zkušenost se státní zástupkyní, která v něm podle jeho pocitů viděla pouze zločince a nerespektovala, jak těžká je jeho situace.

Dotazovaný se dále cítil nepříjemně, když byl znalecký posudek v soudní síni nahlas přečten. Další respondenti uvedli, že jim u soudu nejvíce pomohl jejich obhájce. Ačkoli neudělal nic neobvyklého, byli vděční, že s nimi byl u soudu a vše se soudem komunikoval. Nikoho jiného blízkého tam neměli, ale na soudě by to podle odpovědí ocenili. Soudce se k nim většinou choval dobře. Jedné respondentce vadilo, že u soudu nemůže pít.

» Přijetí postupů pro slyšení

Výslechy probíhaly vždy osobně. Vyslychané osoby většinou hodnotily místnost neutrálně; například uvedly, že jim místnost připomíná kancelář. Jeden z dotazovaných ocenil, jak soudní síň vypadá, protože mu připomínala vážnost situace.

78 Jeho matka ho v dětství zneužívala, takže má problémy s komunikací se ženami. Dopustil se trestného činu proti úřednici, která na něj zvýšila hlas, když šel řešit svou nezaměstnanost. Připomnělo mu to jeho matku, která ho týrala, a tak úřednici vyhrožoval. Ta na něj poté podala trestní oznámení. Dotazovaný byl ve velmi obtížné životní situaci, ze které mu pomohla až sociální pracovnice, například tím, že mu zajistila jiného psychiatra. A to vše soudce při ukládání trestu zohlednil.

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

01 Zkušenosti pachatelů se zdravotním postižením

» Právo být přítomen soudnímu jednání

Ano, respondenti měli zkušenost s fyzickou přítomností u soudu. Stejně otázky byly položeny v části "Během soudního řízení/kontakt se soudci", kde již byly zodpovězeny. Žádná jednání na dálku.

» Slyšení na dálku (pokud je k dispozici)

Respondenti měli zkušenost pouze s fyzickou přítomností u soudu.

Zaslechnuté názory a pozitivní a/nebo negativní zkušenosti

Dotazovaným byla vždy poskytnuta možnost a prostor k vysvětlení a vyjádření. Přesto měli pocit, že jejich výpovědi nebyly orgány činnými v trestním řízení brány v úvahu. Jeden z dotazovaných měl pocit, že dostatečně nezohlednily jeho situaci. Řekl: *"Řekl jsem jim, že mi zemřela matka, že mám psychické problémy, protože mě matka týrala. Ale oni vůbec nevzali v úvahu, že to byl důvod, proč jsem vyhrožoval úřednici. Zvýšila na mě hlas, a to mi připomnělo, jak mě matka týrala."* V té době se mu zdálo, že je to pro něj těžké.[79] Pouze jeden respondent měl pocit, že jeho hlas bude vyslyšen, protože dostal příležitost se vyjádřit. Lze však předpokládat, že orgány činné v trestním řízení s ním jednaly jako s každým jiným. Spíše bylo jeho výhodou, že měl psychologa, který mu hodně pomohl a zabýval se jeho situací.

Většina z nich měla pocit, že je policie kvůli jejich postižení nebere vážně. Například žena s psychosociálním postižením uvedla: *"Policie se ke mně chovala dobře. Necítla jsem se diskriminována kvůli svému mentálnímu postižení nebo pohlaví. Ale myslím si, že to, že trpím podle znalce mentálním postižením, není výhoda, protože mi nikdo nevěřil. Protože policie bere v úvahu pouze to, co znalec napsal do posudku."* Řídili se tedy pouze závěry znaleckého posudku, který ovšem nenaznačoval nic o procesních úpravách.

79 Profil dotazovaného: obžalovaný s psychosociálním postižením, muž.

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRÁVEDLNOSTI

01 Zkušenosti pachatelů se zdravotním postižením

Proto se všichni dotazovaní přikláněli k názoru, že skutečnost, že orgány činné v trestním řízení věděly o jejich postižení, nebyla výhodou.

Nikdo se necítil přímo diskriminován kvůli svému postižení nebo pohlaví. Zkušenosti žen se nijak nelišily od ostatních. Někdy se zdá, jako by si orgány činné v trestním řízení neuvědomovaly zranitelnost pachatelů se zdravotním postižením. Například je převážejí z vazby do psychiatrické nemocnice a situaci jim dostatečně nevysvětlí. Z rozhovorů vyplývá, že dotazovaní měli především strach, že pokud je policie zatkne, půjdou do vězení, a že nevěděli, co se s nimi stane.

Dotazovaní nebyli vždy spokojeni s prací obhájců. Někteří byli příliš pasivní a u některých měli klienti pochybnosti o jejich odbornosti. Žádný z dotazovaných však kromě poskytnutí obhájce neobdržel žádnou jinou podporu. Ačkoli dotazovaní sami nevěděli, co by jim mohlo pomoci, určitě by to byla podpora důvěrníka nebo psychologa. Během trestního řízení se potýkají se strachem z toho, co s nimi bude. Nerozumějí trestnímu řízení ani tomu, co se s nimi děje. Je proto vhodné, aby měli někoho, kdo je celým procesem provede.

Některým respondentům byla nabídnuta pomoc psychologa nebo sociálního pracovníka, ale většinou až po skončení trestního řízení - tj. v době umístění do detence nebo výkonu trestu. Kdyby se tak stalo dříve, byl by celý proces pro dotazované nepochybně příjemnější. Sociální pracovníci a psychologové se k tazatelům vždy chovali dobře a velmi jim pomáhali. Ve většině případů neměli dotazovaní pozitivní pocit ze znalce, který vypracovával znalecký posudek o jejich duševním stavu. Pouze jedna z respondentů byla informována o možnosti obrátit se na lidskoprávní nebo nevládní organizace. Jejich činnosti si však velmi vážila, protože jí pomohly.

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRÁVEDLNOSTI

01 Zkušenosti pachatelů se zdravotním postižením

Intersekcionalita

Nikdo se necítil diskriminován kvůli pohlaví. Nezaznamenali jsme žádné rozdíly mezi muži a ženami, ale vedli jsme rozhovory pouze s jednou ženou a třemi muži. Zdá se, že s pachateli se zachází stejně bez ohledu na pohlaví.

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

01 Zkušenosti pachatelů se zdravotním postižením

Hlavní doporučení / získané zkušenosti

Je důležité řádně naslouchat a zohlednit všechny skutečnosti, které osoby se zdravotním postižením uvedou. Jejich hlas není v řízení dostatečně slyšet, protože pokud znalec prokáže existenci zdravotního postižení, nic jiného se nebere v úvahu. Jejich názor pak už nikdo nebere vážně. V důsledku toho se obávají sdělit orgánům činným v trestním řízení o svém postižení, protože se bojí, že budou shledány nevěrohodnými. Bylo pro ně důležité, že jsme s nimi vedli rozhovor a vyslechli jejich příběh. Nejistili jsme žádné rozdíly mezi muži a ženami, přestože jsme vedli rozhovory pouze s jednou ženou a třemi muži.

Lidem se zdravotním postižením by měl být automaticky a bezplatně přidělen obhájce z řad advokátů již při prvním kontaktu s orgány činnými v trestním řízení. Lze nalézt určitou diskriminaci v přístupu mnoha ustanovených obhájců, kteří v českém prostředí zpravidla řeší případy ex offo odlišně než u standartních smluvních klientů. Pomohlo by, kdyby byl osobám se zdravotním postižením automaticky přidělen obhájce, který by byl dostatečně proaktivní a udržoval by s klientem pravidelný kontakt. Kromě toho by měl být obhájce dostatečně specializovaný na danou oblast. Jeden respondent uvedl, že mu vadí každoroční rotace ustanovených obhájců. Chtěl by mít stále stejného obhájce.

“

„MÁM POCIT, ŽE MŮJ NÁZOR NEBYL BRÁN V ÚVAHU. PROTOŽE POLICII ZAJÍMALO POUZE TO, CO ZNALEC NAPSAL DO POSUDKU.“

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

01 Zkušenosti pachatelů se zdravotním postižením

V neposlední řadě je třeba osoby se zdravotním postižením lépe informovat o jejich právech a situaci. Je diskriminací, když jsou bez jakéhokoli vysvětlení převáženi do/z zařízení, kde je omezena jejich osobní svoboda. V každém případě by pomohlo, kdyby osoby měly k dispozici osobu, která by je po celou dobu řízení doprovázela.

Stejně tak by bylo užitečné, kdyby byla osobě nabídnuta pomoc sociálního pracovníka nebo psychologa již při prvním kontaktu s justičním systémem. Osoby se zdravotním postižením se při páčání trestné činnosti často nacházejí v obecně zranitelné situaci. Kromě trestního stíhání jim hrozí nezaměstnanost, finanční nebo rodinné problémy. Potřebují tedy velkou podporu, aby se s takovou obtížnou životní situací vyrovnali. Bez pomoci a pochopení jednotlivých osob v systému trestního soudnictví od psychologa po soudce to může být velmi obtížné.

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

02 Zkušenosti odborníků v oblasti trestního soudnictví

Právník se zkušenostmi s pachateli se zdravotním postižením řekl: "Myslím, že ve všech ostatních oblastech práva a úředních postupech lidé s postižením v podstatě nechápou, co se bude dít. A nikdo se jim to ani nesnaží vysvětlit. Všechna poučení je tak stručná a formální - stejná jako pro lidi, kteří postižení nemají. Takže lidé se zdravotním postižením jsou o to více znevýhodněni. Jednou jsem měl klientku, která už byla v psychiatrické léčebně na vyšetření, takže určitě už bylo zahájeno řízení o nedobrovolné hospitalizaci, a měla ustanoveného i svého právního zástupce. A jsem si jistý, že ji vůbec nekontaktoval, což je v těchto případech obvyklé.

A pak je tu problém v komunikaci s lidmi s postižením. Protože oni uvádějí spoustu informací bez ohledu na to, co jim může ublížit, nebo co je jim ku prospěchu. Lidé s postižením často uvádějí spoustu informací, protože nevědí, co je pro trestní řízení relevantní, takže může být obtížné se v jejich příběhu orientovat. A orgány činné v trestním řízení se o to příliš nesnaží. Zároveň vnímám určitý druh předsudků nebo nedůvěry k tomu, co lidé s postižením říkají, jen proto, že mají postižení. V mých případech se objevil znalecký posudek, který říkal, že mají nějaké postižení, takže se to všechno svedlo na to. Na jednu stranu to člověku s postižením pomáhá, protože není trestně odpovědný. Na druhou stranu ve chvíli, kdy se zjistí informace o jejich postižení, tak ty orgány činné v trestním řízení se už méně zajímají o to, jestli ten trestný čin byl vůbec spáchán. Mám pocit, že ten přístup je takový, že to řízení bude stejně zastaveno, nebo bude odloženo. A to ochranné léčení se vlastně nevnímá jako něco, co by těm lidem uškodilo nebo způsobilo nějakou újmu. Je to prostě ochrana společnosti, částečně ochrana jich a je to vlastně něco, co se nepovažuje za nějaký trest."

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOSTI

02 Zkušenosti odborníků v oblasti trestního soudnictví

Zjištěné zkušenosti, problémy a oblasti zlepšení

Hlavní zjištěné problémy

Podle dotazovaných odborníků z oblasti trestního soudnictví jsou hlavními problémy, kterým osoby s psychosociálním a mentálním postižením v systému trestního soudnictví čelí, tyto: 1) nedostatečná komunikační podpora; 2) obtíže při usnadňování porozumění osobám se zdravotním postižením (zejména osobám s mentálním postižením); 3) absence jakýchkoli individuálních procesních úprav; 4) zajištění odpovídající kvality právní pomoci ze strany ustanovených advokátů z moci úřední; a 5) nedostatečné školení o problematice zdravotního postižení a přístupu k lidským právům.

Soudci a policisté často neviděli žádné překážky v přístupu ke spravedlnosti. Vyjadřovali pouze obavy z nedostatku odborníků a zastaralé legislativy. Z jejich pohledu postupovali podle zákona, a tedy správně. Rozhovor s nimi vyvolával dojem, že se snaží ukázat, jak svou práci dobře dělají. Právníci, kteří zastupují osoby se zdravotním postižením, naopak dokázali identifikovat mezery v systému.

“

"SYSTEM TRESTNÍ JUSTICE PŘISTUPUJE K PACHATELŮM SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM STEJNĚ JAKO K OSTATNÍM, COŽ JE PRO NĚ VLASTNĚ DISKRIMINACE, PROTOŽE POTŘEBUJÍ ZVLÁŠTNÍ PŘÍSTUP."

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

02 Zkušenosti odborníků v oblasti trestního soudnictví

Proces identifikace zdravotního postižení

Podle těchto respondentů není proces zjišťování zdravotního postižení v praxi problémem, protože zdravotní postižení obvykle zjistí policie. Je to dáno tím, že pokud vznikne podezření na zdravotní postižení osoby, je automaticky ustanoven znalec, který pro účely hodnocení trestní odpovědnosti posoudí zdravotní postižení osoby. Policie má podle respondentů dostatek zkušeností, aby toto odhalila. Policisté sice nejsou speciálně vyškoleni k identifikaci zdravotního postižení, ale jsou vyškoleni k vyhodnocování specifických situací. Kromě toho u nás neexistují žádné jiné systémy pro identifikaci zdravotního postižení. Během rozhovorů se však nevyskytly žádné případy, kdy by bylo posouzení zdravotního postižení přehlédnuto nebo nesprávně zjištěno. Podle dotazovaných se navíc jedná o určitou zkušenost a lidský instinkt.

Zpochybnění posouzení

Žalovaný může formálně zpochybnit znalecký posudek, obvykle vypracováním posudku od jiného znalce. Pokud se tak stane a dojde k rozporu, může být proveden třetí posudek nebo se orgány musí řídit posledním posudkem. Jednomu z dotazovaných se stalo, že pachatel u soudu vznesl námitku proti závěru znaleckého posudku, že je pedofil. V důsledku toho soud přihlédl k jeho námitce, že pedofilem není, ale uložil mu přísnější trest, protože tím pachatele připravil o polehčující okolnost.

Jeden z dotazovaných právníků však uvedl, že v praxi možnost účinně napadnout znalecký posudek prakticky neexistuje. Podle něj "*pokud přinesete vlastní znalecký posudek, který říká jiné závěry než posudek státního orgánu, soudce se jím nebude zabývat s odůvodněním, že nechce zpochybňovat znalecký posudek po odborné stránce*".[80]

Důsledky hodnocení

V praxi to obvykle vypadá tak, že pokud znalecký posudek dospěje k závěru, že osoba trpí duševní poruchou, je zahájeno řízení o jmenování opatrovníka.

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

02 Zkušenosti odborníků v oblasti trestního soudnictví

Pokud znalec dospěje k závěru, že pachatel trpí závažným duševním postižením, může být poté prohlášen za osobu, která není trestně odpovědná. Pokud existuje obava z nebezpečnosti osoby, může být nařízeno ochranné léčení. Další vývoj řízení bude záviset na tomto posouzení. Podle dotazovaných odborníků k tomu dochází velmi často.

Informace o přizpůsobení

Policie vše zdokumentuje ve spisu, který je přístupný státnímu zástupci. Ten se následně postará o to, aby se informace dostaly k soudu. Policie a orgány činnými v trestním řízení používají ke shromažďování informací digitální informační systém. Nazývá se "elektronické trestní řízení" a je přístupný také státnímu zastupitelství. Obvinění mají právo nahlížet do spisu, ale do těchto systémů nemají přístup, protože jsou určeny pouze pro orgány činné v trestním řízení. V tomto systému však nejsou dokumentovány žádné procesní úpravy, protože se v českém systému s nimi nepracuje a neexistuje žádný zvláštní systém pro předávání informací. Jinak se počítá s tím, že sdílení informací a případné informování o potřebných procesních úpravách jsou na pachateli a/nebo jeho obhájci.

Použití síly nebo nátlaku

Někteří respondenti nikdy nebyli svědky použití síly nebo nátlaku vůči osobám se zdravotním postižením. Podle nich by to nemělo ani význam. Cílem policie není nutit někoho, aby se přiznal k něčemu, co neudělal, když je skutečný pachatel stále na svobodě. Navíc, jak již bylo uvedeno, pokud by policista porušil pravidla například při výslechu, výsledky tohoto vyšetřování by nemohly být použity jako důkaz. Právníci na druhou stranu tvrdí, že když obvinění s postižením odmítají spolupracovat nebo jsou v krizovém stavu, policie používá mechanická pouta a v některých případech i tasery.

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

02 Zkušenosti odborníků v oblasti trestního soudnictví

Poskytování procesních úprav

IV praxi je nejčastěji zmiňovanou procesní úpravou zjednodušení komunikace s pachateli se zdravotním postižením. Obhájci přizpůsobují komunikaci osobám se zdravotním postižením tak, že jim poskytují více času a prostoru k vyjádření. Podle jednoho právníka orgány nevyvíjejí dostatečnou snahu o přizpůsobení a poskytnutí potřebných úprav. Řekl: *"Zdalo se mi, že prostě dodržují standardní postup a je to spíše o tom, jak je ten konkrétní policista nebo soudce vnímavý, jak k těmto lidem přistupuje a jak přizpůsobuje způsob kladení otázek dané situaci."*[81]

Podle policisty, s nímž byl veden rozhovor, se v případě obtížné komunikace využívá pomoc rodinných příslušníků nebo pečovatелů. K tomu dochází poměrně často. V případě potřeby by policie teoreticky mohla využít služeb odborníka nebo psychologa, který by komunikaci zprostředkoval. Uvedl však, že *"psycholog/psychiatr je sice odborník, ale nežije s danou osobou, takže nezná žádná komunikační specifika konkrétní osoby"*. Jsou také zvyklí vést výslechy prostřednictvím videokonferenční technologie.

Co se týče procesních úprav, jeden z dotazovaných soudců uvedl, že spoléhá na to, že osoba má ustanoveného advokáta, který vše zařídí a zprostředkuje. Dodržuje tedy standardní postup, protože podle jeho názoru není povolání soudce povoláním asistence, ale spíše represe. Jiný soudce naproti tomu běžně činí řadu vstřícných kroků na základě individuálního přístupu. Možná posadí osobu, která je mu nejbližší, na židli, učiní jednání méně formálním, vyčlení na něj více času nebo omezí počet osob v soudní síni.

» Právo na informace

Před výslechem je obviněný vždy poučen o svých právech. Musí být zdokumentováno, že byl poučen a že poučení porozuměl. Poučení o právech vždy poskytuje příslušník policie/vězeňské služby, a to ústně. To platí jak pro osoby se zdravotním postižením, tak pro osoby bez zdravotního postižení.

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

02 Zkušenosti odborníků v oblasti trestního soudnictví

Poskytované informace by měly být vždy přizpůsobeny dané osobě. Jedná se o formální postup, který není příliš vhodný pro pachatele se zdravotním postižením. Ve formálním smyslu jsou tedy informováni všichni. Otázkou je, zda se tak děje srozumitelným způsobem. To podle dotazovaných právníků již neplatí.

Jeden z právníků řekl: "*Formální informace existují, ale dnes mají podobu asi tří nebo dvou stránek drobně psaných informací o všem, na co máte právo..... A tomu nikdo nerozumí, ani když nemá zdravotní postižení, takže v těchto případech by bylo opravdu potřeba projít poučení podrobněji a zdůraznit práva a možnosti, které se v konkrétní situaci týkají konkrétní osoby se zdravotním postižením. Velmi často se u pachatelů s postižením například vyskytne problém s financemi, takže by bylo vhodné je poučit, že mají právo na bezplatnou právní pomoc..... Informovanost o právech je obecně velkým problémem v praxi českých státních orgánů. A nejsou zde podnikány žádné zvláštní kroky, aby lidé s postižením byli lépe informováni a rozuměli tomu, co se děje.*"

» Právo na tlumočení a komunikační podporu

Jedním z klíčových problémů je podle respondentů zajištění komunikace s osobami se zdravotním postižením. Neexistuje jednotný systém poskytování komunikační podpory. Odborníci si stěžovali na nedostatek školení o tom, jak komunikovat s lidmi s postižením. Obvykle záleží na přístupu konkrétního odborníka. Orgány často spoléhají na to, že pokud je osoba zastoupena právníkem, zajistí komunikaci on. Protože neexistují žádné facilitátoři nebo zprostředkovatelé, jedinou dostupnou pomocí je ustanovení obhájce. Komunikaci někdy pomáhá také rodinný příslušník nebo pečovatel. S výjimkou možnosti výslechu prostřednictvím videokonferenčního zařízení se nepoužívají žádné technologie ani komunikační systémy. Otázky by měly být vždy přizpůsobeny dané osobě. Jinými slovy, komunikace s dítětem, studentem vysoké školy a osobou se zdravotním postižením bude vždy jiná. Osoby, které neovládají jazyk nebo nemohou komunikovat jinak než prostřednictvím některého z komunikačních systémů pro neslyšící a hluchoslepé, mají právo na tlumočnicka.

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOSTI

02 Zkušenosti odborníků v oblasti trestního soudnictví

Podle dotazovaného policisty mají možnost přibrat znalce, který by komunikaci zprostředkoval, ale to je méně efektivní než vést výslech za asistence blízké osoby. *"Psycholog/psychiatr je sice odborník, ale nežije s danou osobou, takže nezná žádná komunikační specifika konkrétní osoby. Obvykle to mohou udělat pouze osoby blízké dané osobě nebo pečovatelé, kteří znají význam "zvuků", které osoba se špatnou komunikací používá. Je to proto, že pokud s danou osobou nežijete, nemáte zkušenost s jejím způsobem vyjadřování."*[82]

» Žádosti o úpravy a nabídky úprav

V praxi se obvykle žádné úpravy neprovádějí a neřeší se, zda o ně mohou pachatelé se zdravotním postižením požádat. Nikdo není zodpovědný za to, jestli pachatel s postižením všemu porozuměl. V praxi je ustanovený obhájce teoreticky jediným, kdo pro osobu může zajistit nějaké úpravy. Jeden z právníků se k možnosti požádat o procesní úpravu vyjádřil takto: *"Nikdy jsem neslyšel o tom, že by to někdo konkrétně nabízel, nebo že by se o tom policie nebo soud zmiňovaly"*.

Obhajoba v případech, kdy pachatel není trestně odpovědný

Hlavní problémy v této oblasti jsou podle dotazovaných následující: 1) nedostatečná kapacita psychiatrických nemocnic, 2) nedostatek znalců pro posouzení trestní odpovědnosti a 3) laxní přístup k trestně neodpovědným pachatelům. Podle dotazovaného právníka *"orgány činné v trestním řízení často nedbají o přístup ke spravedlnosti u osob, které byly shledány trestně neodpovědnými v důsledku svého postižení. Podle mě jsou v takových případech jsou orgány lhostejné, protože vědí, že řízení bude stejně ukončeno, a ochranné léčení nepovažují za přísný trest."*

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

02 Zkušenosti odborníků v oblasti trestního soudnictví

Ochranné léčení

Hlavními zjištěnými problémy týkajícími se ochranného léčení bylo: 1) nedostatečná kapacita psychiatrických nemocnic, 2) možnost poskytování léčby bez souhlasu pacienta a 3) možnost přeměny ochranného léčení na zabezpečovací detenci v případě odmítnutí léčby. Psycholog pracující v zabezpečovací detenci uvedl: *"Trestní zákoník by měl být novelizován tak, aby nebylo tak snadné změnit ochranné léčení na zabezpečovací detenci. Stačí, aby pacient v ochranném léčení měl negativní postoj k léčbě, a už je k nám převáděn. Domnívám se, že v důsledku toho jsou ústavy zabezpečovací detence kapacitně přetížené a neplní svůj účel, kterým je ochrana před pachateli s duševním onemocněním, kteří spáchali zvláště závažné trestné činy."*

Postoje a školení / informovanost

Někteří respondenti (soudci a policisté) uvedli, že mají pocit, že soudní systém je pro osoby se zdravotním postižením dostatečně přístupný, protože s osobami se zdravotním postižením je třeba zacházet stejně jako s ostatními pachateli trestné činnosti. Podle dotazovaného policisty je *"justiční systém dostatečně přístupný osobám se zdravotním postižením, protože s osobami se zdravotním postižením musíte zacházet jako s ostatními pachateli trestné činnosti. Ve skutečnosti se musíte řídit limity danými trestním zákoníkem a trestním řádem, které platí pro všechny stejně"*.

Právníci zabývající se lidskými právy se však domnívají, že lidé s postižením jsou vnímáni jako odlišné nebo nebezpečné osoby. Někdy jako osoby, které potřebují paternalistický přístup. Podle právníka *"je pravda, že člověk ztotožňuje diagnózu s tím, co se hodí tomu systému. Když jde například o trestní řízení, je trestní neodpovědnost plusem; když jde o opatrovnické řízení, bývá nedostatek způsobilosti omezením. Když jde o invalidní důchod, tak problémy nejsou zase tak velké pro to, aby byl přiznán."*

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

02 Zkušenosti odborníků v oblasti trestního soudnictví

Z hlediska informovanosti a vzdělávání mají pracovníci orgánů činných v trestním řízení jiný pohled než právníci. Právníci se domnívají, že lidská práva a Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod jsou málo pochopeny. Domnívají se, že odborné vzdělávání v této oblasti by mohlo pomoci pachatelům se zdravotním postižením. Systém a školení jsou podle soudců a policistů dostatečné.

Osvědčené postupy

Nejlepší postupy odborníků jsou následující: 1) zapojit osoby blízké osobám s postižením pro usnadnění komunikace, 2) zapojit do procesu psychology, 3) nabídnout a informovat o službách Probační a mediační služby a 4) poskytnout osobám s postižením přiměřený čas a prostor při informování o jejich právech a při komunikaci.

Hlavní doporučení

Odborníci doporučili následující:

- **Zajištění komunikační podpory.** Odborníci sami často nevědí, jak komunikovat s pachateli se zdravotním postižením. Uvádějí, že je třeba brát v úvahu, že daná osoba má specifické potřeby, např. že potřebuje více času. A to je něco, co je v takto formálním systému trestního soudnictví problém.

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

02 Zkušenosti odborníků v oblasti trestního soudnictví

- **Usnadnit porozumění osobám se zdravotním postižením** (zejména osobám s mentálním postižením).
- **Provádět jakákoli individuální procesní úpravy**, protože systém trestního řízení je příliš formální.
- **Zajistit dostatečnou kvalitu právní pomoci poskytované obhájci jmenovanými ex officio.** Právníci uvedli, že ne všichni jejich kolegové řádně zastupují klienty se zdravotním postižením. Jsou pasivní, nemají zkušenosti s klienty se zdravotním postižením a nesnaží se jim vše vysvětlit.
- **Odstranit laxní přístup k trestně neodpovědným pachatelům.** Podle oslovených právníků orgány činné v trestním řízení často nezajistily přístup ke spravedlnosti osobám, které nebyly shledány trestně odpovědnými z důvodu jejich duševního stavu. Lze se setkat s tím, že v takových případech se orgány příliš nestarají, protože řízení bude stejně ukončeno, a ochranné léčení nepovažují za tak velký trest.
- **Zlepšit školení týkající se problematiky zdravotního postižení a přístupu k lidským právům.**

03 Zkušenosti nevládních organizací, institucí zabývajících se lidskými právy a pracovníků podpůrných služeb

Sociální pracovnice pracující v nevládní organizaci řekla: "Myslím si, že by bylo dobré, aby člověk s postižením měl možnost nějaké pomoci a podpory, ale je otázka, když ten člověk nikdy předtím s nikým nepracoval, kdo by ho dokázal s takovou službou zkontaktovat. Nehledě na to, že těchto služeb u nás není úplně dost, aby kapacitně stačily.

Já to vidím tak, že když doprovázím jakéhokoli klienta, tak se k němu orgány/úřady prostě chovají jinak a je jedno, jestli má postižení, nebo ne. Prostě to chování je úplně jiné, najednou je prostor si popovídat, prostor naslouchat. Možná mají pocit, že by se někde mohlo řešit jejich nevhodné chování, protože když jsem tam i já, už to není tak anonymní. Myslím si, že každý pachatel s postižením by měl být spojen s nějakým podporovatelem, a to nejenom při soudním jednání.

Aby to fungovalo tak, že má nárok, aby tam s ním někdo byl a usnadnil mu komunikaci. Ale musí to být někdo, kdo s ním dlouhodobě pracuje a má s ním navázaný vztah a má k němu již vybudovanou určitou důvěru.

Takže pro mě je to hodně o té asistenci, ale ne jednorázové, ale aby každý člověk měl určitého průvodce, se kterým ten vztah je na hlubší úrovni, řekla bych na přátelské úrovni. Sociální sféra je o tom, že vždycky balancujeme na hraně nějakého osobního a profesního vztahu.

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

03 Zkušenosti nevládních organizací, institucí zabývajících se lidskými právy a pracovníků podpůrných služeb

Zjištěné zkušenosti, překážky, problémy a oblasti pro zlepšení

Psycholog pracující ve vazební věznici uvedl, že s osobami se zdravotním postižením se zachází stejně jako s ostatními. Podle sociálních pracovníků je zase třeba brát v úvahu postižení těchto osob, jejich zranitelnou situaci a pracovat s nimi citlivěji. Pokud s nimi tedy zacházíme stejně jako s ostatními, je to pro ně vlastně diskriminace, protože potřebují lepší zacházení. V praxi záleží na konkrétních lidech. Jeden sociální pracovník uvedl: *"Když policie neví, jak k takovému člověku přistupovat, je přísnější, protože tito lidé se zdravotním postižením jsou někdy náročnější ve svém chování a je třeba s nimi jednat odlišně".*

“

"MÁM KOLEGYNI, KTERÁ JE VEŘEJNÝM OPATROVNÍKEM, A UŽ JEN TO, JAK MLUVÍ O SVÝCH KLIENTECH S POSTIŽENÍM, JE PRO MĚ ALARMUJÍCÍ A ČASTO SI MYSLÍM, ŽE NĚKTEŘÍ LIDÉ BY OPRAVDU NEMĚLI PRACOVAT JAKO PODPOROVATELÉ LIDÍ S POSTIŽENÍM."

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

03 Zkušenosti nevládních organizací, institucí zabývajících se lidskými právy a pracovníků podpůrných služeb

Stížnosti

Podle dotazovaných se lze velmi často setkat se stížnostmi obviněných, kteří neakceptují své postižení. Protože spáchali čin jinak trestný v důsledku svého duševního stavu, neuvědomují si, zda se něčeho dopustili. Dále měli dotazovaní zkušenost s tím, že pachatelé se zdravotním postižením se nacházeli v situacích, kdy byl problém v komunikaci s orgány. Například sociální pracovníce uvedla, že u jejího klienta s postižením docházelo k nedostatečné komunikaci a mnoha nedorozuměním ze strany orgánů, které to odmítaly řešit; když však klient řešil situaci s ní, tak orgány najednou začaly postupovat jinak.

Procedurální úpravy

» Přístupné informace

Většina dotazovaných byla skeptická k tomu, jak jsou lidé informováni nebo jak tomu rozumí. Důvodem je to, že informace jsou podávány složitým jazykem, kterému by i člověk bez postižení jen těžko rozuměl. Uvedli, že záleží především na osobě, která informaci poskytuje. Vše záleží na tom, jak se k situaci postaví každý jednotlivý odborník. Vliv má druh profese a také pohlaví. Podle jedné sociální pracovníce je situace lepší na úřadech, kde je více žen než například na policii. Ženy jsou podle ní empatičtější, a proto se lépe hodí pro práci s lidmi s postižením.

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

03 Zkušenosti nevládních organizací, institucí zabývajících se lidskými právy a pracovníků podpůrných služeb

» Podpůrné služby

Obecně existuje jen málo odborníků, a navíc chybí systém, který by poskytoval automatickou pomoc v trestním řízení. Problémem je, že služby psychologa, sociálního pracovníka nebo Probační a mediační služby jsou často nedostupné až do ukončení trestního řízení a zahájení výkonu trestu. Tyto podpůrné služby by měly být zpřístupněny již od začátku trestního řízení, nikoli až na jeho konci, když je trest vykonáván.

Význam těchto služeb dokládá zkušenost jednoho sociálního pracovníka. Jeho klient byl v dětství zneužíván matkou, takže má potíže s komunikací se ženami. Když šel řešit svou nezaměstnanost, dopustil se trestného činu vůči úřednici, která na něj zvýšila hlas. Úřednici vyhrožoval, protože mu připomínala jeho zneužívanou matku. Ta na něj poté podala trestní oznámení. Dotazovaný se nacházel ve velmi obtížné životní situaci a pomohl mu pouze sociální pracovník, například tím, že by mu zajistil jiného psychiatra. Nebýt Probační a mediační služby, kontakt se sociálním pracovníkem by tento pachatel s postižením neměl.

Identifikace postižení

Podle respondentů může docházet k záměně postižení a nevhodného chování ze strany orgánů činných v trestním řízení. Podle jednoho z respondentů se jedná o nejčastější případ. V trestním řízení se tomu však předchází vypracováním znaleckého posudku, pokud má policie nějaké podezření o přítomnosti postižení. A tato metoda identifikace v praxi obvykle funguje.

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

03 Zkušenosti nevládních organizací, institucí zabývajících se lidskými právy a pracovníků podpůrných služeb

Informovanost a postoje

Většina respondentů se shodla na tom, že problematika pachatelů se zdravotním postižením není ve společnosti příliš diskutována. Natož aby se někdo zabýval lidskoprávním přístupem k postižení. Jak uvedla dotazovaná sociální pracovníce, *„vzhledem k tomu, že se v naší zemi teprve nedávno začalo uvažovat o právech menšin, bude ještě nějakou dobu trvat, než se zdůrazní význam práv osob se zdravotním postižením. Je potřeba spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení, aby byly k těmto lidem citliví. Aby pochopili, že když jim někdo říká, že jim nerozumí, tak že si z nich ten člověk nedělá legraci, ale že jim skutečně nerozumí. Důležité je také pochopit, že i když je někdo v pozici pachatele s postižením, může být v pozici oběti trestného činu.“*[83]

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

03 Zkušenosti nevládních organizací, institucí zabývajících se lidskými právy a pracovníků podpůrných služeb

Osvědčené postupy

Mezi osvědčené postupy dotazovaných aktérů působících v oblasti podpůrných služeb patří: 1) Zapojit psychology, sociální pracovníky a Probační a mediační službu; 2) jednat s lidmi s postižením s porozuměním, citlivě a s ohledem na jejich situaci; 3) rozvíjet dobré vztahy s lidmi s postižením; a 4) zapojit co nejvíce nevládních organizací, protože jejich práce je velmi přínosná.

Hlavní doporučení

Dotazovaní aktéři z oblasti podpůrných služeb doporučily následující: 1) zapojení psychologů, sociálních pracovníků a Probační a mediační služby již od prvního kontaktu s justičním systémem, 2) zlepšení školení pro odborníky ohledně povědomí o Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením a přístupu k lidským právům, 3) vytvoření příručky/informačních videí o komunikaci s osobami se zdravotním postižením a 4) naučit se, jak jednat s osobami se zdravotním postižením s porozuměním, citlivě a důstojně.

Sociální pracovnice uvedla: *"je potřeba hlavně porozumět pachatelům se zdravotním postižením a zohlednit jejich obtížnou situaci, a abychom toho dosáhli, musíme myslet na společnost jako celek a být citlivější k potřebám ostatních."*

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOST

04 Stručná analýza vzorů

Rozhovory se zúčastněnými stranami ukázaly několik hlavních závěrů:

- Český právní rámec **nepočítá s žádnými procesními úpravami pro osoby se zdravotním postižením** obecně, natož s úpravami pro pachatele s mentálním a/nebo psychosociálním postižením. Vzhledem k tomu, že orgány činné v trestním řízení jsou vyškoleny k důslednému dodržování trestního řádu, není zde žádný prostor pro individuální přizpůsobení.
- **Předpisy neupravují možnost využít zprostředkovatele nebo facilitátora** v případech týkajících se osob s mentálním a/nebo psychosociálním postižením. To může mít dopad na právo pachatelů se zdravotním postižením účastnit se trestního řízení.
- V českém trestním soudnictví obvinění ani obžalovaní s mentálním a/nebo psychosociálním postižením nebo bez něj **nemají garantovaný nárok na zajištění komunikační podpory**. Jedinou výjimkou je právo na tlumočnicka a využívání komunikačních systémů pro neslyšící a hluchoslepé osoby. Kromě toho české předpisy neobsahují žádné ustanovení o technických komunikačních prostředcích, které doporučuje OSN v dokumentu "Mezinárodní zásady a pokyny pro přístup ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením" v roce 2020.
- Soudní systém v České republice **nezajišťuje řádný soudní proces u pachatelů, kteří nebyli po znaleckém vyšetření jejich duševnímu stavu shledáni trestně odpovědnými**. Míra aktivní účasti pachatelů s postižením na trestním řízení je tedy fakticky závislá na znaleckém posudku. Pokud je osoba shledána trestně neodpovědnou, orgány činné v trestním řízení se pak o její názor již nezajímají a ani tak důkladně neprověřují, co se ve skutečnosti stalo. Systém je nastaven totiž tak, že se vše schová pod argument, že osoba má mentální nebo psychosociální postižení, pod jehož vlivem spáchala trestný čin.

ZKUŠENOSTI PACHATELŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM S PŘÍSTUPEM KE SPRAVEDLNOSTI

04 Stručná analýza vzorů

- Přístup pachatelů se zdravotním postižením ke spravedlnosti je omezen tím, že **ne všechny osoby se zdravotním postižením mají automaticky nárok na bezplatnou právní pomoc** a že neexistuje **povinné právní zastoupení** speciálně pro osoby se zdravotním postižením.
- Účinný přístup ke spravedlnosti v praxi závisí na **přístupu jednotlivých advokátů**, kteří nejsou vždy dostatečně podporující. Je důležité, aby **obhájce pachatele se zdravotním postižením odváděl svou práci stejně profesionálně jako u ostatních klientů**, protože je často jedinou osobou v českém systému, která může pachateli s postižením pomoci v průběhu trestního řízení.
- Postoj české veřejnosti k pachatelům obecně je stále založen na **potřebě je co nejpřísněji potrestat**. Postoj k osobám se zdravotním postižením je zase založen na **vysoké míře stigmatizace a předsudcích**, což ve svém důsledku představuje významnou překážku v přístupu pachatelů se zdravotním postižením ke spravedlnosti.
- Chybí **vzdělávací programy týkající se problematiky zdravotního postižení** založené na lidskoprávním modelu zdravotního postižení. Zúčastnění aktéři obecně nechápou význam lidskoprávního přístupu. Problémy, kterým čelí pachatelé se zdravotním postižením, a povědomí o významu CRPD nejsou rozšířeny ani mezi orgány činnými v trestním řízení, natož mezi dalšími odborníky, podporovateli a širokou veřejností. Rozvoj a investice do školení jsou proto považovány za jeden ze způsobů, jak podpořit přístupnější justiční systém pro osoby se zdravotním postižením.
- Mezi osvědčené postupy patřilo **zapojení psychologů, sociálních pracovníků a nevládních organizací nebo Probační a mediační služby**. Tyto podpůrné služby by však měly být zapojeny již od počátku trestního řízení, a nikoli až na jeho konci v souvislosti s výkonem trestu.

04

ZÁVĚRY
A DOPORUČENÍ

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

01 Závěry

Obecným cílem této národní souhrnné zprávy bylo poskytnout přehled hlavních vnitrostátních překážek - a osvědčených postupů k překonání hlavních nedostatků - týkajících se přístupu ke spravedlnosti a poskytování procesních úprav pachatelům s mentálním a/nebo psychosociálním postižením v České republice. Studie vycházela mimo jiné z *Mezinárodních zásad přístupu ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením (OSN, 2020)* (zásady **1, 3, 4, 5, 6 a 10**). Hlavní zjištěné překážky účasti budou představeny podle analyzovaných zásad:

Zásada 1. Všechny osoby se zdravotním postižením mají způsobilost k právním úkonům, a proto nesmí být nikomu odepřen přístup ke spravedlnosti na základě zdravotního postižení.

V České republice může být způsobilost k právním úkonům stále omezena z důvodu duševního postižení. Pokud osoba nemá způsobilost k právním úkonům pro účely jednání před soudem, může být účastníkem řízení, ale nemůže v řízení jednat samostatně; místo toho za ni jedná její zákonný zástupce nebo soudem ustanovený opatrovník. Pokud osoba nemá způsobilost k právním úkonům, orgány činné v trestním řízení si vyžádají znalecký posudek k určení její trestní odpovědnosti. Podle znaleckého posudku bude řízení v případě trestní neodpovědnosti zastaveno.

“

"RESPEKTOVÁNÍ PRÁV VŠECH OSOB, VČETNĚ OSOB SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM, DODRŽOVÁNÍ JEJICH PLNÉ ROVNOSTI A OCHRANA JEJICH DŮSTOJNOSTI UKAZUJÍ, JAKOU SPOLEČNOSTÍ JSME A BUDEME."

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

Zásada 3. Osoby se zdravotním postižením, včetně dětí se zdravotním postižením, mají právo na přiměřené procesní úpravy.

Český právní rámec neuvádí žádné procesní úpravy platné pro osoby se zdravotním postižením, ani konkrétně pro pachatele s mentálním a/nebo psychosociálním postižením. Orgány činné v trestním řízení jsou zvyklé postupovat striktně podle trestního řádu, takže prostor pro individuální úpravy neexistuje. Zákon nezaručuje možnost prostředníka nebo facilitátora v případech týkajících se osob s mentálním a/nebo psychosociálním postižením. To může mít dopad na právo pachatelů se zdravotním postižením na účast.

Když jsme se dotazovaných ptali na procesní úpravy, nevěděli, co říct. Ptali jsme se jich totiž na něco, co neexistuje. Nikdo z dotazovaných o žádné procesní úpravy nežádal, ani nevěděl, o co by mohl žádat, ale zároveň je většinou ani nepotřeboval. Ve všech případech však všechny orgány činné v trestním řízení o postižení osob věděly, neboť ve všech případech byl již v přípravném řízení vypracován znalecký posudek, který byl součástí spisu. I přesto jim však nebyly nabídnuty žádné úpravy.

Zásada 4. Osoby se zdravotním postižením mají právo na včasný a přístupný přístup k právním oznámením a informacím na rovnoprávném základě s ostatními.

Ve skutečnosti se českému (trestnímu) soudnictví ani pachatelům s mentálním a/nebo psychosociálním postižením nedostává komunikační podpory. Jedinou výjimkou je právo na tlumočnicka a využívání komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob. Až na to, že český zákon neobsahuje žádné ustanovení o technických komunikačních prostředcích, které představila Organizace spojených národů v dokumentu "Mezinárodní zásady a pokyny pro přístup ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením" v roce 2020. Neexistují žádná právní ustanovení, která by vyžadovala poskytování informací o procesních právech pachatele v trestním řízení ve snadno čitelném formátu nebo v alternativních formátech.

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

Zásada 5. Osoby se zdravotním postižením mají právo na všechny hmotněprávní a procesní záruky uznávané mezinárodním právem na rovnoprávném základě s ostatními a státy musí poskytnout nezbytné úpravy, aby byl zaručen řádný proces.

Český právní systém zajišťuje procesní záruky uznávané mezinárodním právem, jako je presumpce nevinny a právo nevypovídat. V českém právním rámci však nejsou zmíněny žádné procesní úpravy pro osoby se zdravotním postižením, ani konkrétně pro pachatele s mentálním a/nebo psychosociálním postižením. Vzhledem k tomu, že příslušníci orgánů činných v trestním řízení jsou vyškoleni k přísnému prosazování trestního řádu, není zde prostor pro individuální přizpůsobení.

Zásada 6. Osoby se zdravotním postižením mají právo na bezplatnou nebo dostupnou právní pomoc.

Přístup pachatelů se zdravotním postižením ke spravedlnosti je omezený, protože ne všechny osoby se zdravotním postižením mají automaticky nárok na bezplatnou právní pomoc a neexistuje povinné právní zastoupení speciálně pro všechny osoby se zdravotním postižením. Kromě toho účinný přístup ke spravedlnosti v praxi závisí na přístupu jednotlivých obhájců, kteří nejsou vždy vhodní pro pachatele s postižením. Je velmi důležité, aby obhájce pachatele se zdravotním postižením vykonával své povinnosti stejně profesionálně jako v případě ostatních klientů, protože je často jedinou osobou v českém systému, která může pachateli se zdravotním postižením v průběhu trestního řízení pomoci.

Zásada 10. Všichni pracovníci v justici musí mít k dispozici programy zvyšování povědomí a odborné přípravy zaměřené na práva osob se zdravotním postižením, zejména v souvislosti s přístupem ke spravedlnosti.

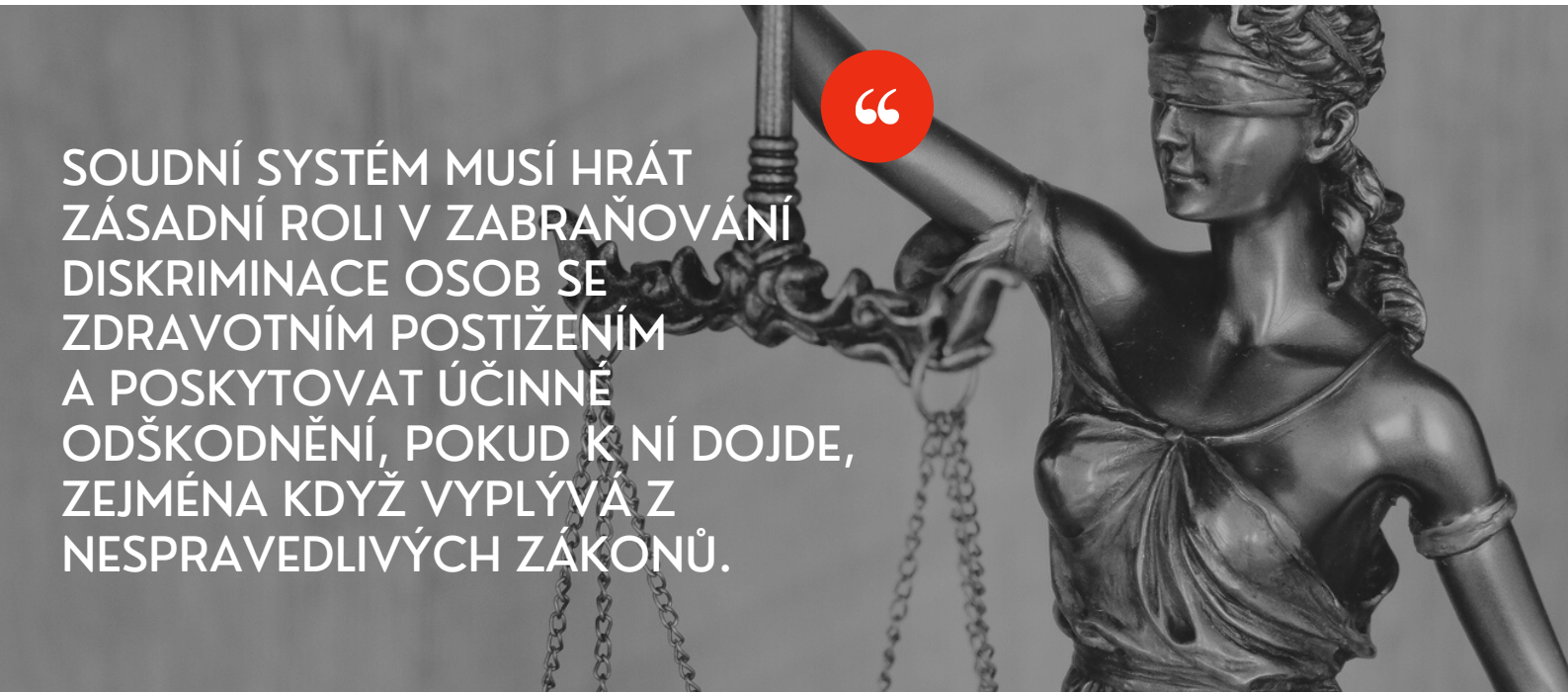
V České republice je významnou překážkou v přístupu ke spravedlnosti nedostatečné vzdělávání policistů, soudních úředníků, advokátů, soudních znalců, psychologů, sociálních pracovníků, soudců a státních zástupců v oblasti práv osob se zdravotním postižením. Školení je málo a informací o osvědčených postupech v souvislosti s přístupem k osobám se zdravotním postižením je ještě méně.

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

02 Doporučení

Na základě rešerše a rozhovorů bylo formulováno několik zásadních doporučení, která by mohla zlepšit přístup ke spravedlnosti pro pachatele se zdravotním postižením v trestním řízení:

- Začlenit do právních předpisů **možnost využití procesních úprav**, včetně možnosti **zprostředkovatele** nebo **facilitátora**.
- **Zavést právní předpisy a regulační rámec pro poskytování komunikační podpory** osobám se zdravotním postižením v trestním řízení v souladu s "Mezinárodními zásadami a pokyny pro přístup ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením", které zveřejnila Organizace spojených národů v roce 2020.
- **Poskytnout orgánům činným v trestním řízení regulační rámec pro používání jednoduchého, srozumitelného a přístupného jazyka**. Písemné informace by měly být k dispozici také v alternativních formátech.
- Zajistit, aby **pachatelé, u nichž znalec shledal zdravotní postižení**, nebo kteří nebyli shledáni trestně odpovědnými z důvodu svého duševního stavu, mohli **využívat všech svých práv, včetně práva aktivně se účastnit** trestního řízení.

SOUDNÍ SYSTÉM MUSÍ HRÁT ZÁSADNÍ ROLI V ZABRAŇOVÁNÍ DISKRIMINACE OSOB SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM A POSKYTOVAT ÚČINNÉ ODŠKODNĚNÍ, POKUD K NÍ DOJDE, ZEJMÉNA KDYŽ VYPLÝVÁ Z NESPRAVEDLIVÝCH ZÁKONŮ.

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

- Poskytovat **bezplatnou právní pomoc a povinné právní zastoupení automaticky všem osobám se zdravotním postižením.**
 - Zajistit **kvalitu práce advokátů a vytvořit kontrolní mechanismus** ze strany České advokátní komory. Důraz by měl být kladen na podpůrnou roli advokátů, jejich dostatečnou aktivitu spočívající zejména v udržování osobního a dostatečně častého kontaktu s klienty a na stejné zacházení s pachateli s postižením jako s ostatními klienty.
 - Umožnit **doprovod příbuzných osob/důvěrníků při všech úkonech** trestního řízení, a to od prvního kontaktu s orgány činnými v trestním řízení.
 - **Zapojit osoby se zdravotním postižením a organizace hájící jejich práva** do diskuse o jejich přístupu ke spravedlnosti.
 - **Zajistit školení pro soudce, policisty a další zúčastněné aktéry** se zaměřením na lidskoprávní model postižení, procesní úpravy a komunikaci s osobami s mentálním a/nebo psychosociálním postižením.
 - **Zapojení psychologů, sociálních pracovníků a nevládních organizací nebo Probační a mediační služby** do trestního řízení a to **od jeho počátku**, a nikoliv až na jeho konci v souvislosti s výkonem trestu. Poskytovat tyto služby pachatelům se zdravotním postižením automaticky a umožnit pachatelům, aby o ně mohli kdykoli požádat.
-

05

ODKAZY

ODKAZY

Organizace spojených národů. (2006, 13. prosince). Úmluva o právech osob se zdravotním postižením. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-15&chapter=4&clang=en.

Organizace spojených národů. (2020). Mezinárodní zásady a pokyny pro přístup osob se zdravotním postižením ke spravedlnosti. <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Disability/SRDisabilities/Pages/GoodPracticesEffectiveAccessJusticePersonsDisabilities.aspx>.

Organizace spojených národů. (2008). Backgrounder: Smlouva o zdravotním postižení uzavírá mezeru v ochraně lidských práv. Dostupné na: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/backgrounder-disability-treaty-closes-a-gap-in-protecting-human-rights.html>

PŘÍLOHY

PŘÍLOHY

Příloha 1 - Profil dotazovaných osob

ID	Dotazovaný*	Pohlaví	Věk	Doba trvání rozhovoru	Roky, kdy přišli do styku se soudním systémem	Typ rozhovoru (na dálku, na místě, jiné)	Další důležité informace
CZ/DPS/M/05	Osoba s psychosociálním postižením	Muž	27	45 minut	2019 - 2021	online	Zkušenost s krátkodobým umístěním v cele.
CZ/DI/M/02	Osoba s mentálním postižením	Muž	64	60 minut	2021	osobně	
CZ/DPS/F/09	Osoba s psychosociálním postižením	Žena	36	50 minut	2021 - 2023	osobně	Nahrávání nebylo povoleno, umístěna v zabezpečovací detenci.
CZ/DPS/M/13	Osoba s psychosociálním postižením	Muž	24	45 minut	2019 - 2023	osobně	Nahrávání nebylo povoleno, žena se zdravotním postižením nebyla nalezena, umístěn v zabezpečovací detenci.

PŘÍLOHY

Příloha 1 - Profil dotazovaných osob

ID	Dotazovaný*	Pohlaví	Věk	Doba trvání rozhovoru	Roky, kdy přišli do styku se soudním systémem	Typ rozhovoru (na dálku, na místě, jiné)	Další důležité informace
CZ/L/M/10	Právník	Muž	39		2017 - 2023		Zkušenosti byly napsány.
CZ/L/M/03	Právník	Muž	49	55 minut	2020 - 2023	online	
CZ/P/M/11	Policie	Muž	54	45 minut	2003 - 2023	online	Nahrávání nebylo povoleno, informovaný souhlas byl poskytován ústně.
CZ/J/M/04	Soudce	Muž	42	50 minut	2017 - 2023	online	Informovaný souhlas byl poskytnutý ústně.
CZ/J/M/07	Soudce	Muž	48	75 minut	2014 - 2023	online	

PŘÍLOHY

Příloha 1 - Profil dotazovaných osob

ID	Dotazovaný*	Pohlaví	Věk	Doba trvání rozhovoru	Roky, kdy přišli do styku se soudním systémem	Typ rozhovoru (na dálku, na místě, jiné)	Další důležité informace
	Státní zástupce						Nenalezení vhodní účastníci.
	Státní zástupce						Nenalezení vhodní účastníci.
CZ/S/M/12	Psycholog	Muž	41	40 minut	2015 - 2023	osobně	Nahrávání nebylo povoleno.
CZ/S/M/06	Sociální pracovník	Muž	54	20 minut	2023	online	
CZ/HR/M/08	Zástupce národní lidskoprávní organizace	Muž	33	30 minut	2018 - 2023	online	
CZ/HR/F/01	Nevládní organizace	Žena	40	35 minut	2020 - 2023	online	

* Nejprve byli respondenti požádáni o přečtení informovaného souhlasu a teprve po jeho přečtení a podepsání byl zahájen rozhovor a jeho nahrávání.